

M.A. (Part I) (First Semester) EXAMINATION, 2010

MARATHI (मराठी)

अभ्यासपत्रिका क्र. 1

(व्यावहारिक व उपयोजित मराठी भाग-1)

(2008 PATTERN)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.

(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

(iii) सर्व उपप्रश्नांना समान गुण आहेत.

1. मराठीतील शुद्धलेखनविषयक नियमांची चर्चा करा.

किंवा

खालील उतारा लेखनविषयक नियमांनुसार दुरुस्त करून लिहा :

पाउस नसतो तेव्हा येरे येरे पावसा तर आता जारे जारे पाउसा असे म्हणव्याची वेळ येते येवढा पाउस आपनाला भरभरून पावतो पण एवढ्या मोठ्या प्रमाणावर येणारा पावस रस्तावर उतरतो घरात शिरतो नुक्सान करतो माणसे जनावर वाहुन नेतो चिजवस्तु लूटतो जगलामुले मोकळा सखल जागेमुळे पाउस आडतो व जिरतो पण महानगरात वाढलेला सिमेंटचा जगलामूळेच पाउसाचे पाणि जिरण्याची शमता नाहिशी होते. माणसांचे मोकळ्या जमीनिवरचे अतीक्रमण समुद्राला अडविण्याचे कारस्थान हीच गोष्ट पावसाच्या प्रलयाचे कारन होय. पाउसाचे पानी रस्तावर न येता ते भुगर्भात रीचवले जाणे ही व्यवस्था करण्याची यमणाच उपलब्द नसल्याने असे पाउसाळी संकट शहरात निर्माण होते मुम्बई महानगराचे सिंगापूर शांघाय करण्याचे स्वप्न पाहताना पायाभुत सुवीधा मजबुत करणे म्हत्वाचे ठरते.

2. “मुद्रित शोधकाला लेखनविषयक नियमांचे सखोल ज्ञान असले पाहिजे.” या विधानाची साधार चर्चा करा.

किंवा

खालील उतारा आपल्या उत्तरपत्रिकेत जसाच्या तसा लिहून त्याचे खुणांच्या साहाय्याने मुद्रित शोधन करा.

‘महाराष्ट्रतील तमाचा हया लोक कलेला अगदी प्राचीनकाळापासूनचा जुने इतिहास आहे पूर्वीच्या काळी तमाशा लोकश्रय राजाश्रम होता हे लीहीताना ग्रामीन भागातील चालत-बोलत विद्यापिठ म्हणून हया लोकलेकडे बघीतले जाते. तमशा आजहि महाराष्ट्र कोनाकाप-यात अत्यत लोकप्रीय आहे. अधूनिक मणो रंजनाचा नेक साधणांच्या मुका बल्यात आजहि तोटिकून आहे. अनेक गावाच्या वार्षिक जत्रा तमा शिवाय पुण होत नाहित मुख्यत आबाळवृद्धांच मणोरंजन करणचे शमता असलेल्या यास लोकलकला प्रकारकड आजमान उघखल सवग कला म्हणून-पा हिल जात.’

3. अखिल भारतीय मराठी साहित्य महामंडळाची रचना व कार्ये विशद करा.

किंवा

आपल्या शहरात नाट्य संमेलनाचे आयोजन करण्यात आले आहे, त्याविषयीच्या स्मरणिकेचा आराखडा तयार करा.

4. मुलाखतीचे स्वरूप माध्यमांनुसार कसे बदलते ते साधार लिहा.

किंवा

वृत्तपत्रात ‘सहाय्यक संपादक’ या पदासाठी अजिंक्य ‘अनिता पाटील’ डेक्कन जिमखाना पुणे-4 या नावाने अर्जाचा नमुना लिहा.

5. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :

- (1) दिवाली अंकाची सजावट
- (2) प्रशासनिक परिभाषा
- (3) स्मरणिकेचे संपादकीय लेखन
- (4) ग्रंथाचे मुखपृष्ठ.

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—2

[3802]-102

M.A. (Part I) (First Semester) EXAMINATION, 2010

MARATHI (मराठी)

अभ्यासपत्रिका क्र.-2

अर्वाचीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास (1818 ते 1920)

(2008 PATTERN)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.

(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

1. अव्वल इंग्रजी राजवटीतील सामाजिक प्रबोधनाचे स्वरूप स्पष्ट करा.

किंवा

अव्वल इंग्रजी राजवटीतील वाङ्मयामागे ज्ञानप्रसाराची प्रेरणा कशी कार्यरत होती ते विशद करा.

2. “महात्मा ज्योतीबा फुले यांनी आपल्या ग्रंथांमधून जातिभेद व धर्मभेद यांचा धिक्कार करून बहुजन समाजावरील अन्यायाला वाचा फोडली.” या विधानाचा परामर्श घ्या.

किंवा

अण्णासाहेब किर्लोस्कर आणि कृ. प्र. खाडीलकर यांच्या नाट्यलेखनाचा परामर्श घ्या.

P.T.O.

3. 1874 ते 1920 या कालखंडातील कथावाङ्मयाची वैशिष्ट्ये सोदाहरण लिहा.

किंवा

“कवी केशवसुतांना आधुनिक मराठी कवितेचे जनक म्हणतात.” हे विधान स्पष्ट करा.

4. हरिभाऊ आपटे यांच्या कादंबरी लेखनाच्या प्रेरणा आणि गुणविशेष लिहा.

किंवा

लोकमान्य टिळक आणि गोपाळ गणेश आगरकर यांच्या निबंधलेखनाचे स्वरूप स्पष्ट करा.

5. कोणत्याही दोन विषयांवर टीपा लिहा :

(i) विष्णुदास भावे यांचे नाट्यकर्तृत्व

(ii) श्रीपाद कृष्ण कोल्हटकर यांचे विनोदी लेखन

(iii) न. चिं. केळकरं यांचे समीक्षालेखन

(iv) डॉ. श्री. व्यं. केतकर यांचा महाराष्ट्रीयन ज्ञानकोश.

Total No. of Questions—4]

[Total No. of Printed Pages—2

[3802]-103

M.A. (Part I) (First Semester) EXAMINATION, 2010

MARATHI (मराठी)

अभ्यासपत्रिका क्र. 3

भाषाविज्ञान : वर्णनात्मक व सामाजिक

(भाषाविज्ञान : वर्णनात्मक)

(2008 PATTERN)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.

(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

- 1. भाषाभ्यासाची आवश्यकता स्पष्ट करून भाषेच्या अभ्यास पद्धतींचा परिचय करून द्या.**

किंवा

भाषेचे स्वरूप स्पष्ट करून व्यावहारिक भाषेपेक्षा साहित्याची भाषा कशी वेगळी असते ?
ते सोदाहरण स्पष्ट करा.

- 2. 'भाषाविज्ञान व इतर ज्ञानशाखा यांच्या संयोगातून भाषाभ्यासाच्या कक्षा रुंदावल्या आहेत.'**
या विधानाचा परामर्श घ्या.

किंवा

स्वन-स्वनिम-स्वनांतर या संकल्पना स्पष्ट करून त्यांच्यातील परस्परसंबंध स्पष्ट करा.

P.T.O.

3. रूपिम संकल्पना स्पष्ट करून रूपिमांचे प्रकार सोदाहरण लिहा.

किंवा

वाक्य म्हणजे काय ? ते सांगून वाक्याचे प्रथमोपस्थित संघटक पद्धतीने विश्लेषण कसे केले जाते ? सोदाहरण लिहा.

4. अर्थाचे विविध प्रकार सोदाहरण स्पष्ट करा.

किंवा

अर्थक्षेत्र संकल्पना सोदाहरण स्पष्ट करा.

5. कोणत्याही दोनवर टीपा लिहा :

- (i) उच्चारण आणि लेखन यांतील साम्यभेद
- (ii) भाषाविज्ञान आणि मानसशास्त्र परस्पर संबंध
- (iii) खंडाधिष्ठित स्वनिम
- (iv) रूपांची घटना.

Total No. of Questions—5+5+5+5+5] [Total No. of Printed Pages—8

[3802]-104

M.A. (Part I) (First Semester) EXAMINATION, 2010

MARATHI (मराठी)

अभ्यासपत्रिका क्रमांक 4 (ऐच्छिक)

(2008 PATTERN)

विशेष सूचना : खालील पाच अभ्यासपत्रिकापैकी कोणतीही एक प्रश्नपत्रिका सोडवावी :

(1) ग्रामीण साहित्य

किंवा

(2) मराठी वाङ्मयाची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी (प्रारंभ ते 1818)

किंवा

(3) तौलनिक साहित्याभ्यास

किंवा

(4) वाङ्मयेतिहास लेखन विद्या

किंवा

(5) अलंकार आणि छंद

(1) ग्रामीण साहित्य

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.

(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

1. स्वातंत्र्योत्तर काळातील सामाजिक स्थित्यंतराचा ग्रामीण साहित्यावर कोणता परिणाम दिसून येतो ते लिहा.

किंवा

‘ग्रामीण साहित्य प्रवाह’ निर्मितीची कारणमीमांसा करून या साहित्य प्रवाहाचे वेगळेपण विशद करा.

P.T.O.

2. ग्रामीण साहित्यातून बदलत्या ग्रामीण वास्तवाचे चित्रण कशा प्रकारे आले आहे ते सविस्तर लिहा.

किंवा

ग्रामीण साहित्याचे 'अनुभव व भाषा' या दृष्टीने वेगळेपण सोदाहरण स्पष्ट करा.

3. ग्रामीण साहित्य चळवळीची प्रेरणा, भूमिका व कार्य विशद करा.

किंवा

साठोत्तरी ग्रामीण कवितेचे स्वरूप स्पष्ट करा.

4. मराठीतील ग्रामीण कथेच्या आशयसूत्रांची सोदाहरण चर्चा करा.

किंवा

मराठीतील ग्रामीण कांदबरीचे अनुभवविश्व, भाषा, रचनाबंध, समकालीन जीवनदर्शन या मुद्द्यांनुसार मूल्यमापन करा.

5. कोणत्याही दोनवर टीपा लिहा :

- (1) प्रादेशिक साहित्याची संकल्पना
- (2) इंद्रजित भालेराव यांचे काव्यलेखन
- (3) व्यंकटेश माडगूळकरांचे कथालेखन
- (4) ग्रामीण साहित्य आणि कृषिजीवन.

(2) मराठी वाङ्मयाची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी (प्रारंभ ते 1818)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.

(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

1. साहित्याभ्यासाच्या संदर्भात सांस्कृतिक अभ्यासाची आवश्यकता स्पष्ट करा.

किंवा

महाराष्ट्र संस्कृतीच्या विकासातील मराठी साहित्याचे योगदान स्पष्ट करा.

2. मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयाच्या पंथीय प्रेरणा विशद करा.

किंवा

मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयाचे तत्कालीन समाजजीवनाशी असलेले सांस्कृतिक अनुबंध उलगडून दाखवा.

3. “यादवकालीन मराठी वाङ्मयाने, एकूण मराठी वाङ्मयाची पायाभरणी केली आहे.” या विधानाचा परामर्श घ्या.

किंवा

पेशवेकालीन समाजजीवनाचे पडसाद तत्कालीन साहित्यातून कसे दिसतात ते विशद करा.

4. साहित्यप्रसाराच्या मध्ययुगीन माध्यमांचा परिचय करून द्या.

किंवा

मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयात कोणकोणते वाङ्मय प्रकार आढळतात, ते साधार स्पष्ट करा.

5. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :

- (1) लोकसंस्कृतीचे उपासक
- (2) 'मनाच्या श्लोकांमधील उपदेश
- (3) तुकारामांची काव्यशैली
- (4) होनाजी बाळाची लावणी.

(3) तौलनिक साहित्याभ्यास

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.

(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

1. तौलनिक साहित्याभ्यासाची आवश्यकता व स्वरूप स्पष्ट करा.

किंवा

तौलनिक साहित्याभ्यासाची तत्वे आणि दिशा यांचे विवेचन करा.

2. वाङ्मयीन प्रभावाची संकल्पना स्पष्ट करा.

किंवा

मराठी साहित्यावरील इंग्रजी साहित्याच्या प्रभावाचे स्वरूप विशद करा.

3. राष्ट्रीय साहित्याची संकल्पना सोदाहरण विशद करा.

किंवा

'विश्व साहित्या'ची संकल्पना स्पष्ट करून, त्याची व्याप्ती व महत्त्व विशद करा.

4. बा. सी. मर्ढेकर व काझी सलीम यांच्या काव्यातील नवतेची तुलना करा.

किंवा

बा. सी. मर्ढेकर व काझी सलीम यांच्या काव्यातील समाजचित्रणाचा परामर्श घ्या.

5. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टिपा लिहा :

(1) 'प्रभव' संकल्पना

(2) तौलनिक साहित्याभ्यासाच्या मर्यादा

(3) मर्ढेकर व काझी सलीम यांच्या काव्यातील आशावाद

(4) मर्ढेकर व काझी सलीम यांच्या काव्यातील अनुभवविश्व.

(4) वाङ्मयेतिहास लेखन विद्या

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.

(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

1. 'इतिहास' व 'वाङ्मयेतिहास' यांच्यातील अनुबंध स्पष्ट करा.

किंवा

'इतिहासलेखनविद्या' या संकल्पनेचा परिचय करून द्या.

2. वाङ्मयेतिहासांची व्याख्या करून वाङ्मयेतिहासाचे स्वरूप स्पष्ट करा.

किंवा

'वाङ्मयेतिहास' व 'संशोधन' यांच्यातील संबंधांची चिकित्सा करा.

3. लेखनरीतीवरून पडणाऱ्या वाङ्मयेतिहास प्रकारांचा परिचय करून द्या.

किंवा

वि. का. राजवाडे आणि श्री व्यं. केतकर यांनी वाङ्मयेतिहास लेखनासंबंधी घेतलेल्या भूमिकांचा परिचय करून द्या.

4. वाङ्मयाची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी आणि वाङ्मयेतिहास यांच्यातील संबंधांची चर्चा करा.

किंवा

वाङ्मयेतिहासलेखनाची ध्येये व उद्दिष्टे विशद करा.

5. कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :

- (1) कालक्रमवाचक वाङ्मयेतिहास
- (2) कालपट
- (3) वाङ्मयेतिहास व टीकाशास्त्र
- (4) युगधर्माची संकल्पना.

(5) अलंकार आणि छंद

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.

(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

1. “अलंकार हे रसप्रकर्षाची केवळ साधने होत.” चर्चा करा.

किंवा

अलंकारांच्या वर्गीकरणाची तत्त्वे विशद करा.

2. “अलंकार हे शब्द व अर्थ यांना शोभा आणणारे धर्म असतात.” या विधानाची चर्चा करा.

किंवा

अलंकार व छंद यांचा आधुनिक साहित्यात विचार करतांना संस्कृत परंपरेचा कितपत उपयोग होतो ? चर्चा करा.

3. मराठीतील पद्यरचनेच्या प्रवाहाचे धावते दिग्दर्शन करा.

किंवा

रा. अ. कालेले यांनी सुचविलेल्या नव्या अलंकारांचा परिचय करून द्या.

4. अलंकार आणि वक्रोक्ती यांचा परस्परसंबंध स्पष्ट करा.

किंवा

मराठी छंदोरचनेचे स्वरूप स्पष्ट करा.

5. कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :

- (1) डॉ. ना. ग. जोशी यांचे छंदशास्त्रीय कार्य
- (2) अलंकार आणि गुण
- (3) मुक्तछंदाचे विशेष
- (4) बाकुनाई खरे यांचे अलंकारविषयक लेखन.

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—3

[3802]-111

M.A. (First Semester) EXAMINATION, 2010

HINDI (हिंदी)

प्रश्नपत्र-1 : सामान्य स्तर

[आधुनिक हिंदी कथा साहित्य (उपन्यास तथा कहानी)]

(2008 PATTERN)

समय : तीन घंटे

पूर्णांक : 80

पाठ्य-पुस्तकें :— (1) कालजयी हिंदी कहानियाँ, संपादक—रेखा सेठी, रेखा उप्रेती ।
(2) विजन-मैत्रेयी पुष्पा ।

सूचनाएँ :— (i) सभी प्रश्न अनिवार्य हैं ।
(ii) सभी प्रश्नों के लिए समान अंक हैं ।

1. 'अकेली' कहानी स्त्री जीवन की कथा, व्यथा को हृदयस्पर्शी रूप में अभिव्यक्त करती है । सोदाहरण विवेचन कीजिए ।

अथवा

आधुनिक हिंदी कहानी भावपक्ष और शिल्प की दृष्टि से वैविध्यपूर्ण और विकासशील है । पठित कहानियों के आधार पर स्पष्ट कीजिए ।

2. 'विजन' उपन्यास के आधार पर चिकित्सा-क्षेत्र के यथार्थ का विवेचन कीजिए ।

अथवा

'विजन' उपन्यास में आँखों की चिकित्सा के माध्यम से नारी के अंतःकरण के विजन को भी उजागर किया है । स्पष्ट कीजिए ।

P.T.O.

3. कहानी कला की दृष्टि से 'दोपहर का भोजन' की समीक्षा कीजिए ।

अथवा

निम्नलिखित में से किन्हीं दो पर टिप्पणियाँ लिखिए :

(क) डॉ. नेहा शरण का वैवाहिक जीवन

(ख) 'विजन' उपन्यास का कथ्य

(ग) डॉ. मुकुल ।

4. 'विजन' उपन्यास की भाषा-शैली का विवेचन कीजिए ।

अथवा

निम्नलिखित में से किन्हीं चार प्रश्नों के उत्तर लिखिए :

(च) 'कफन' कहानी के केंद्र में भूख की सर्वग्रासिता है । स्पष्ट कीजिए ।

(छ) 'आदमी का बच्चा' कहानी में चित्रित उच्चवर्ग की मानसिकता का विवेचन कीजिए ।

(ज) 'गर्मियों के दिन' कहानी के वैद्यजी का चरित्र-चित्रण कीजिए ।

(झ) 'चीफ की दावत' कहानी का व्यंग्य स्पष्ट कीजिए ।

(त) 'वापसी' शीर्षक की सार्थकता स्पष्ट कीजिए ।

(थ) 'अपना-अपना भाग्य' कहानी के बालक की मृत्यु से क्या सूचित होता है ?

5. निम्नलिखित अवतरणों की ससंदर्भ व्याख्या कीजिए :

(द) "रोटी ? रहने दो, पेट काफी भर चुका है । अन्न और नमकीन चीजों से तबीयत ऊब भी गई है । तुमने व्यर्थ कसम धरा दी । खैर, कसम रखने के लिए ले रहा हूँ । गुड़ होगा क्या ?"

अथवा

“गजाधर बाबू ने आहत दृष्टि से पत्नी को देखा । उन्होंने अनुभव किया कि वह पत्नी व बच्चों के लिए केवल धनोपार्जन के निमित्त मात्र हैं । जिस व्यक्ति के अस्तित्व से पत्नी माँग में सिंदूर डालने की अधिकारिणी है, समाज में उसकी प्रतिष्ठा है, उसके सामने वह दो वक्त भोजन की थाली रख देने से सारे कर्तव्यों से छुट्टी पा जाती है ।”

- (ध) “बेटी इतना गुस्सा करना अच्छा नहीं । तुम हमारी बेटी हो । तुम्हें फेंका कहाँ है ? बात समझने की कोशिश करो । यह बहस का मामला नहीं, समाज के अटूट कानून हैं ।”

अथवा

“पति के रास्ते में पुरुष का अहं आड़े आता रहा, जिसे वे विरासत में ढो रहे हैं । अजय, मेरे मना करने पर तनिक-सी ठेस लगी होगी, तुमने इतनी बड़ी चोट खाना मंजूर कर लिया ! मैं जानती हूँ कि पिता ने बेटे को अपने बाद के लिए ही हर तरह से पुख्ता किया है और बेटा पिता का आज्ञा रूपी ऋण उतारने के लिए सेंटर बचाने का भरसक प्रयत्न कर रहा है ।”

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—3

[3802]-112

M.A. (First Semester) EXAMINATION, 2010

HINDI (हिंदी)

विशेष स्तर : प्रश्नपत्र-2

(प्राचीन तथा मध्ययुगीन हिंदी काव्य)

(2008 PATTERN)

समय : तीन घंटे

पूर्णांक : 80

पाठ्यपुस्तकें :—

(1) विद्यापति : आलोचना और संग्रह — सं. डॉ. आनंद प्रकाश दीक्षित ।

(2) पद्मावत : मलिक मुहम्मद जायसी — सं. डॉ. वासुदेवशरण अग्रवाल ।

सूचनाएँ :— (i) सभी प्रश्न अनिवार्य हैं ।

(ii) सभी प्रश्नों के लिए समान अंक हैं ।

1. 'विद्यापति' के काव्य में शृंगार रस का परिपाक हुआ है । पठित पदों के आधार पर लिखिए ।

अथवा

'विद्यापति' के काव्य के शिल्प का विवेचन कीजिए ।

2. 'मानसरोदक खंड' के भावपक्ष का विवेचन कीजिए ।

अथवा

'पद्मावत' के आधार पर पद्मावती के सौंदर्य का चित्रण कीजिए ।

3. 'विद्यापति' का काव्य साहित्य की अनुपम उपलब्धि है । स्पष्ट कीजिए ।

अथवा

निम्नलिखित में से किन्हीं दो पर टिप्पणियाँ लिखिए :

(क) 'पद्मावत' में रहस्य-भावना

(ख) नागमती का विरह-वर्णन

(ग) जायसी की काव्यकला ।

P.T.O.

4. 'पद्मावत' में लोक-जीवन और लोक-संस्कृति का मनोहारी चित्रण हुआ है । स्पष्ट कीजिए ।

अथवा

निम्नलिखित में से किन्हीं चार प्रश्नों के उत्तर लिखिए :

- (च) विद्यापति की पदावली का गीतिकाव्य परंपरा में विशेष स्थान है । स्पष्ट कीजिए ।
- (छ) विद्यापति ने नायिका के सौंदर्य का आद्योपांत चित्रण किया है । स्पष्ट कीजिए ।
- (ज) विद्यापति की भाषा का विवेचन कीजिए ।
- (झ) विद्यापति के काव्य पर संस्कृत का प्रभाव है । स्पष्ट कीजिए ।
- (त) विद्यापति के काव्य में प्रस्तुत भक्तिभावना का विवेचन कीजिए ।
- (थ) परवर्ती काव्य पर विद्यापति का प्रभाव रहा है । विवेचन कीजिए ।

5. निम्नलिखित अवतरणों की ससंदर्भ व्याख्या कीजिए :

- (द) कामिनी करए सनाने ।
हेरतहि हृदय हनए पंचबाने ॥
चिकुर गरए जलधारा ।
जनि-मुख-ससि उर रोअए अँधारा ॥
कुच-जुग चारु चकेवा ।
निअ कुल मिलिअ आनि कोन देवा ॥
ते संका भुज पासे ।
गाँधि धएल उड़ि जाएत अकासे ॥

अथवा

मधुपुर मोहन गेल रे मोरा बिहरत जाती ।
गोपी सकल बिसरलनि रे जत छल अहिबाती ॥
सुतल छलहुँ अपन गृह रे निंदइ गेलउं सपनाइ ।
कर सौँ परसमनि रे कोन गेल अपनाइ ॥
कत कहबो कत सुमिरण रे हम भरिए गरानि ।
आनक घन सौँ घनवंती रे कुबजा भेल-रानि ॥

(ध) खेलत मानसरोवर गई । जाइ पालि पर ठाड़ी भई ।
 देखि सरोवर रहसहिं केली । पदुमावति सौं कहहि सलेली ।
 ऐ रानी मन देखु बिचारी । एहि नैहर रहना दिन चारी ।
 जौं लहि अहै पिता कर राजू । खेलि लेहु जौं खेलहु आजू ।
 पुनि सासुर हम गौनब काली । कित हम कित एह सरवर पाली ।
 कित आवन पुनि अपने हाथाँ । कित मिलिकै खेलब एक साथी ।
 सासु नैनद बोलिन्ह जिउ लेही । दारुन ससुर न आवै देहीं ।
 पिउ पिआर सब उपर सो पुनि करै दहुँ काह ।
 कहुँ सुख राखै की दुख दहुँ कस जरम निबाह ॥

अथवा

सावन बरिस मेह अति पानी । भरनि भरइ हौं बिरह झुरानी ।
 लागु पुनर्बसु पीउ न देखा । भै बाउरि कहँ कंत सरेखा ।
 रकत क आँसु परे भुइँ टूटी । रेंगि चली जनु बीर बहूटी ।
 सखिन्ह रचा पिउ संग हिँडोला । हरियर भुइँ कुसुंभि तन चोला ।
 हिय हिँडोल जस डोलै मोरा । बिरह झुलावै देइ झँकोरा ।
 बाट असूझ अथाह गँभीरा । जिउ बाउर भा भवै भँभीरा ।
 जग जल बूड़ि जहाँ लागि ताकी । मारे नाव खेवक बिनु थाकी ।
 परबत समुँद अगम बिच बन बेहड़ घन ढंख ।
 किमि करि भेटौ कंत तोहि ना मोहि पाँव न पंख ॥

M.A. (First Semester) EXAMINATION, 2010

HINDI (हिंदी)

प्रश्नपत्र-3 : विशेष स्तर

(भारतीय काव्यशास्त्र के सिद्धांत)

(2008 PATTERN)

समय : तीन घंटे

पूर्णांक : 80

सूचनाएँ :— (i) किन्हीं पाँच प्रश्नों के उत्तर लिखिए ।
(ii) सभी प्रश्नों के लिए समान अंक हैं ।

1. आचार्य शंकुक और अभिनवगुप्त की रसनिष्पत्ति की व्याख्याओं का विवेचन कीजिए ।
2. अलंकार सिद्धांत का विवेचन कीजिए ।
3. रीति और गुण तथा रीति और शैली का संबंध स्पष्ट कीजिए ।
4. शब्दशक्ति और स्फोट-सिद्धांत से ध्वनि के संबंध का विवेचन कीजिए ।
5. आचार्य कुंतक का वक्रोक्ति सिद्धांत स्पष्ट कीजिए ।
6. आचार्य क्षेमेंद्रपूर्व के औचित्य-विचार को स्पष्ट करते हुए औचित्य के महत्त्व का विवेचन कीजिए ।
7. भारतीय साहित्यशास्त्र के विकासक्रम का परिचय दीजिए ।
8. निम्नलिखित में से किन्हीं दो पर टिप्पणियाँ लिखिए :
  - (क) डॉ. नगेंद्र का साधारणीकरण सिद्धांत
  - (ख) रस का स्वरूप
  - (ग) काव्य में अलंकारों का स्थान
  - (घ) ध्वनि के भेद ।

Total No. of Questions—8+8+8+8]

[Total No. of Printed Pages—8

[3802]-114

M.A. (Part I) (First Semester) EXAMINATION, 2010

HINDI (हिंदी)

प्रश्नपत्र-4 : विशेष स्तर : वैकल्पिक

(2008 PATTERN)

महत्वपूर्ण सूचना :— निम्नलिखित पाठ्यक्रमों में से किसी एक ही पाठ्यक्रम के प्रश्नों के उत्तर लिखिए ।

(अ) विशेष साहित्यकार : कबीर

समय : तीन घंटे

पूर्णांक : 80

पाठ्य-पुस्तकें :— कबीर ग्रंथावली – सं. श्यामसुंदर दास ।

सूचनाएँ :— (i) किन्हीं पाँच प्रश्नों के उत्तर लिखिए, जिनमें से आठवाँ प्रश्न अनिवार्य है ।

(ii) सभी प्रश्नों के लिए समान अंक हैं ।

1. कबीर की काव्य-रचनाओं का संक्षिप्त विवेचन कीजिए ।
2. कबीर भक्त के साथ उपदेशक और समाज-सुधारक भी थे । स्पष्ट कीजिए ।
3. कबीर के प्रेम और विरह का आध्यात्मिक स्वरूप स्पष्ट कीजिए ।
4. कबीर के रहस्यवाद पर प्रकाश डालिए ।
5. कबीर की समन्वय भावना का सोदाहरण विवेचन कीजिए ।
6. “कबीर के काव्य में प्रतीकों का सांप्रदायिक और मौलिक रूपों में निर्वाह हुआ है ।” स्पष्ट कीजिए ।
7. “भाषा पर कबीर का जबरदस्त अधिकार था । वे वाणी के डिक्टेटर थे ।” इस कथन को स्पष्ट कीजिए ।

8. निम्नलिखित में से किन्हीं दो की ससंदर्भ व्याख्या कीजिए :

(अ) दीपक दीया तेल भरि, बाती दई अघट्ट ।

पूरा किया बिसाहूणाँ, बहुरि न आँवों हट्ट ॥

सतगुर बपुरा क्या करै, जे सिषही माँहै चूक ।

भावै त्यूँ प्रमोधि ले, ज्यूँ वंसि बजाई फूक ॥

(आ) यहु तन जालौँ मसि करूँ, ज्यूँ धूवाँ जाइ सरगि ।

मति वै राम दया करै, बरसि बुझावै अगि ॥

यहु तन जालै मसि करौँ, लिखौँ राम का नाउँ ।

लेखणि करूँ करंक की, लिखि लिखि राम पठाउँ ॥

(इ) हँम तौ एक एक करि जाँनाँ ।

दोई कहै तिनही कौँ दोजग, जिन नाँहिन पहिचाँनाँ ॥

एकै पवन एक ही पानी, एक जोति संसारा ।

एक ही खाक घड़े सब भाँड़े, एक ही सिरजनहारा ॥

जैसे बाढ़ी काष्ट ही काटै, अगिनि न काटै कोई ॥

सब घटि अंतरि तूँही व्यापक, धरै सरूपै सोई ॥

माया मोहे अर्थ देखि करि, काहै कूँ गरबाँनाँ ॥

निरभै भया कछू नाहिं ब्यापै, काहै कबीर दिवाँनाँ ॥

(आ) विशेष साहित्यकार : तुलसीदास

समय : तीन घंटे

पूर्णांक : 80

पाठ्य-पुस्तकें :— (1) श्रीरामचरितमानस — (उत्तरकांड) ।

(2) विनयपत्रिका — सं. वियोगी हरि ।

सूचनाएँ :— (i) कुल पाँच प्रश्नों के उत्तर लिखिए, जिनमें से आठवाँ प्रश्न अनिवार्य है ।

(ii) सभी प्रश्नों के लिए समान अंक हैं ।

1. तुलसीदास के व्यक्तित्व एवं कृतित्व का परिचय दीजिए ।
2. 'रामचरितमानस' में भक्ति एवं नीति का समन्वय हुआ है । सोदाहरण स्पष्ट कीजिए ।
3. 'रामचरितमानस' में भारतीय संस्कृति एवं लोकजीवन का सुंदर चित्र अंकित है । विवेचन कीजिए ।
4. 'उत्तरकांड' का भावार्थ संक्षेप में लिखिए ।
5. 'विनयपत्रिका' में निहित भक्तिभावना का विवेचन कीजिए ।
6. 'विनयपत्रिका' का प्रयोजन लिखिए ।
7. हिंदी साहित्य में तुलसीदास का अनन्यसाधारण स्थान है । पठित रचनाओं के आधार पर लिखिए ।
8. निम्नलिखित अवतरणों की ससंदर्भ व्याख्या कीजिए :
(क) अवधपुरी प्रभु आवत जानी । भई सकल सोभा कै खानी ॥
बहइ सुहावन त्रिबिध समीरा । भइ सरजू अति निर्मल नीरा ॥
हरषित गुर परिजन अनुज भूसुर बृंद समेत ।
चले भरत मन प्रेम अति सन्मुख कृपानिकेत ॥

अथवा

पर हित सरिस धर्म नहिं भाई । पर पीड़ा सम नहिं अधमाई ॥
निर्नय सकल पुरान बेद कर । कहेउँ तात जानहिं कोबिद नर ॥
नर सरीर धरि जे पर पीरा । करहिं ते सहहिं महा भव भीरा ॥
करहिं मोह बस नर अघ नाना । स्वारथ रत परलोक नसाना ॥

(ख) मन मेरे मानहिं सिख मेरी । जो निज भगति चहै हरि केरी ॥
उर आनहि प्रभु-कृत हित जेते । सेवहि तजे अपनपौ चेतै ॥
दुख-सुख अरु अपमान-बड़ाई । सब सम लेखहिं बिपति बिहाई ॥
सुनु सठ काल-ग्रसित यह देही । जनि तेहि लागि बिदूषहि केही ॥
तुलसिदास बिनु असि मति आये । मिलहिं न राम कपट-लौं लाये ॥

अथवा

मैं हरि पतित-पावन सुने ।
मैं पतित तुम पतित-पावन, दोउ बानक बने ॥
व्याध गनिका गज अजामिल साखि निगमनि भने ।
और अधम अनेक तारे जात कापै गने ॥
जानि नाम अजानि लीन्हें नरक जमपुर मने ।
दास तुलसी सरन आयो, राखिये अपने ॥

(इ) विशेष साहित्यकार : नाटककार मोहन राकेश

समय : तीन घंटे

पूर्णांक : 80

पाठ्य-पुस्तकें :— (1) आषाढ का एक दिन
(2) लहरों के राजहंस
(3) आधे-अधूरे ।

सूचनाएँ :— (i) कुल पाँच प्रश्नों के उत्तर लिखिए, जिनमें से आठवाँ प्रश्न अनिवार्य है ।

(ii) सभी प्रश्नों के लिए समान अंक हैं ।

1. भारतीय एवं पाश्चात्य दृष्टि से नाटक के स्वरूप का परिचय दीजिए ।
2. मोहन राकेश के व्यक्तित्व और कृतित्व पर प्रकाश डालिए ।
3. पठित नाटकों के आधार पर मोहन राकेश के नाट्य-चिंतन पर प्रकाश डालिए ।
4. 'लहरों के राजहंस' की भाषा एवं संवाद-योजना पर प्रकाश डालिए ।
5. मंचीयता तथा चरित्रांकन की दृष्टि से 'आषाढ का एक दिन' नाटक का विवेचन कीजिए ।
6. नाटक के तत्त्वों के आधार पर 'आधे-अधूरे' नाटक की समीक्षा कीजिए ।
7. निम्नलिखित विषयों पर टिप्पणियाँ लिखिए :
  - (क) मोहन राकेश के नाटकों में आधुनिक संवेदना ।
  - (ख) 'आषाढ का एक दिन' में संवाद योजना ।
  - (ग) 'लहरों के राजहंस' की सुंदरी ।
  - (घ) 'आधे-अधूरे' के पुरुष पात्र ।

8. निम्नलिखित अवतरणों की ससंदर्भ व्याख्या कीजिए :

(च) “तुम जानती हो कि उनका जीवन परिस्थितियों की कैसी विडम्बना में बीता है । उस साधनहीन और अभावग्रस्त जीवन में विवाह की कल्पना ही क्योंकर की जा सकती थी ?”

अथवा

“पहले आये तो द्वार बन्द । लौटकर गये और फिसल गये । फिर आये तो फिर द्वार बन्द । फिर लौटकर जाते तो क्या होता ।”

(छ) “अलका ! नारी का आकर्षण पुरुष को पुरुष बनाता है, तो उसका अपकर्षण उसे गौतम बुद्ध बनाता है ।”

अथवा

“जाओ, भिक्षु ! फिर से वही खेल खेलने के लिए तुम्हें नहीं रोकना चाहूँगा ।”

(ज) “पता नहीं यह क्या तरीका है इस घर का ? रोज आने पर पचास चीजें यहाँ-वहाँ बिखरी मिलती हैं ।”

अथवा

“तुम्हारा बॉस न होता, तो उस दिन मैंने कान से पकड़कर घर से निकाल दिया होता ।”

(ई) विशेष साहित्यकार : कवि अज्ञेय

समय : तीन घंटे

पूर्णांक : 80

पाठ्य-पुस्तकें :— (1) हरी घास पर क्षण भर
(2) बावरा अहेरी
(3) कितनी नावों में कितनी बार ।

सूचनाएँ :— (i) कुल पाँच प्रश्नों के उत्तर लिखिए, जिनमें से आठवाँ प्रश्न अनिवार्य है ।

(ii) सभी प्रश्नों के लिए समान अंक हैं ।

1. अज्ञेय के काव्य में निरूपित दार्शनिकता को पठित कविताओं के आधार पर स्पष्ट कीजिए ।
2. अज्ञेय के काव्य की कलागत प्रवृत्तियों का सोदाहरण विवेचन कीजिए ।
3. कवि अज्ञेय की काव्य प्रवृत्तियों पर प्रकाश डालिए ।
4. नई कविता में अज्ञेय के योगदान को स्पष्ट कीजिए ।
5. आस्था और विश्वास की दृष्टि से 'हरी घास पर क्षण भर' की समीक्षा कीजिए ।
6. काव्य सौष्ठव की दृष्टि से 'बावरा अहेरी' का विवेचन कीजिए ।
7. 'कितनी नावों में कितनी बार' की कविताओं के भावपक्ष का सोदाहरण विवेचन कीजिए ।
8. निम्नलिखित अवतरणों में से किन्हीं दो की ससंदर्भ व्याख्या कीजिए :
(क) 'जो घड़े—कच्चे, अपात्र ! —डुबा गये मँझधार
तेरी सोहनी को चंद्रभागा की उफनती छालियों में
उन्हीं में से उसी का जल अनंतर तू पी सकेगा
औ' कहेगा, 'आह, कितनी तृप्ति !'

(ख) “‘आओ बैठें’

इसी ढाल की हरी घास पर ।

माली-चौकीदारों का यह समय नहीं है,

और घास तो अधुनातन मानव-मन की भावना की तरह
सदा बिछी है — हरी, न्यौतती, कोई आ कर रौंदे ।”

(ग) ‘यह जन है : गाता गीत जिन्हें फिर और कौन गायेगा ?

पनडुब्बा : ये मोती सच्चे फिर कौन कृती लायेगा ?

यह समिधा : ऐसी आग हठीला बिरला सुलगायेगा ?

यह अद्वितीय : यह मेरा : यह मैं स्वयं विसर्जित :

यह दीप, अकेला, स्नेह भरा

है गर्व भरा मदमाता, पर इसको भी पंक्ति को दे दो ।’

(घ) ‘कितनी दूरियों से कितनी बार

कितनी डगमग नावों में बैठ कर

मैं तुम्हारी ओर आया हूँ

ओ मेरी छोटी-सी ज्योति !

कभी कुहासे में तुम्हें न देखता भी

पर कुहासे की ही छोटी-सी रुपहली झलमल में

पहचानता हुआ तुम्हारा ही प्रभा-मण्डल ।’

M.A. (Part I) (Second Semester) EXAMINATION, 2010

MARATHI (मराठी)

अभ्यासपत्रिका क्र. 1

(व्यावहारिक व उपयोजित मराठी—भाग-2)

(2008 PATTERN)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.

(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

(iii) सर्व उप-प्रश्नांना समान गुण आहेत.

1. (अ) “भाषांतर ही एक कला आहे.” सोदाहरण स्पष्ट करा.

किंवा

खालील इंग्रजी उताऱ्याचे मराठीत भाषांतर करा :

Cooking food is essential both for taste and to kill bacteria. But cooking, at the same time, also has some drawbacks : loss of some nutrients or destruction of certain vitamins like vitamin C. Equally, nutrients can be lost being washed out along with the cooking water drained in the end. The more finely the food is cut up, the greater the amount of water that is used, and the longer the food is cooked, the more nutrients will be lost. Never throw away the water in which the vegetables are cooked. Steaming and pressure cooking, however, lead to a much smaller loss of nutrients than boiling.

P.T.O.

(ब) भाषांतर आणि अनुवादलेखन यातील साम्य-भेद स्पष्ट करा.

किंवा

खालील हिंदी उताऱ्याचे मराठीत भाषांतर करा :

जिस देश का अन्न-जल ग्रहण कर हम बढ़ते हैं और जीवित रहते हैं, उस देश की सेवा करना तथा उसका हित-चिंतन करना हमारा पहला कर्तव्य है । तन-मन-धन से अपने देश की सेवा करने का नाम ही स्वदेश-सेवा है । स्वदेश-सेवा में सर्वस्व लगाना ही जीवन की सफलता है । वह विवादरहित है कि किसी भी देश की सेवा का भार उसी देश के रहनेवालों पर होता है । देश पर जब किसी प्रकार की आपत्ति आती है, तब कायर भी वीर बन जाते हैं । हमें तब यह विचार आता है कि वे सब वस्तुएँ जिनकी हम प्रतिष्ठा करते हैं, जिनका नाम करते हैं, जिनको पवित्र समझते हैं, जिनसे प्रेम करते हैं—नष्ट-भ्रष्ट हो जायेंगी और यही विचार देशवासियों को चण्डी के जैसा प्रचंड रूप धारण करने के लिए बाध्य कर देता है । जब देश किसी प्रकार विपद्ग्रस्त होता है, उस समय जो लोग जीवन को तृणवत् जानकर, स्वार्थ त्याग कर देश की रक्षा को ही अपना कर्तव्य समझते हैं, उनके नाम इतिहास में अमर हो जाते हैं । उनको महापुरुष नहीं, देवता मानकर लोग पूजते हैं । ऐसे स्वार्थहीन महापुरुष सच्चे देश-रक्षक कहलाने योग्य हैं ।

2. (अ) आकाशवाणी व दूरदर्शनवरील निवेदनाचे स्वरूप उदाहरणासह स्पष्ट करा.

किंवा

महाविद्यालयाच्या वार्षिक स्नेहसंमेलनानिमित्त आयोजित करावयाच्या कार्यक्रमाचे निवेदन आणि कार्यक्रमपत्रिका तयार करा.

(ब) प्रभावी निवेदनाची गुणवैशिष्ट्ये सांगा.

किंवा

“एखाद्या कार्यक्रमाची यशस्वीता निवेदकाच्या शैलीवरही अवलंबून असते.” साधार चर्चा करा.

3. (अ) जनसंपर्काचे स्वरूप सोदाहरण सांगून जनसंपर्काची आवश्यकता का असते ते लिहा.

किंवा

जनसंपर्क कौशल्याची भाषा स्पष्ट करा.

(ब) तुमच्या महाविद्यालयास पुणे विद्यापीठाचा आदर्श महाविद्यालय पुरस्कार मिळावा त्याबाबत निवेदन तयार करा.

किंवा

जनसंपर्क कौशल्याचे स्वरूप व तंत्र स्पष्ट करा.

4. (अ) आकाशवाणीवरील कविसंमेलनाचे सूत्रसंचालनाचे स्वरूप लिहा.

किंवा

लोकमान्य टिळक राज्यस्तरीय वक्तृत्व स्पर्धा समारोपाचा आराखडा तयार करा.

(ब) बँकेतील माहिती संपर्क अधिकाऱ्याचे कार्य व त्याचे भाषिक कौशल्य स्पष्ट करा.

किंवा

शासकीय क्षेत्रातील जनसंपर्क अधिकाऱ्याची भूमिका, जबाबदारी व भाषाकौशल्याचे विवेचन करा.

5. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :

- (1) भाषांतर आणि रूपांतर
- (2) जाहीर कार्यक्रमांचे निवेदन
- (3) सूत्रसंचकाची गुण-वैशिष्ट्ये
- (4) जनसंपर्काची आवश्यकता.

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—2

[3802]-202

M.A. (Part I) (Second Semester) EXAMINATION, 2010

MARATHI (मराठी)

अभ्यासपत्रिका क्र. 2

अर्वाचीन मराठी वाङ्मयाला इतिहास (1920 ते 1960)

(2008 PATTERN)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.

(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

- 1.** “1945 ते 1960 या काळात वैचारिक निबंधाला ओहोटी लागली.” या विधानाचा परामर्श घ्या.

किंवा

“1926 ते 1945 हा कालखंड म्हणजे लघुकथेच्या आत्यंतिक उत्कर्षाचा कालखंड होता.” साधार चर्चा करा.

- 2.** 1920 ते 1945 या कालखंडातील कवितेचा थोडक्यात परिचय करून द्या.

किंवा

“1920 ते 1945 या काळातील नाटके सामाजिक समस्यांचा वेध घेणारी होती.” सोदाहरण चर्चा करा.

- 3.** 1920 नंतरच्या मराठी कादंबरीतील वैचित्र्ये उदाहरणांसह स्पष्ट करा.

किंवा

1945 ते 1950 मधील ललितगद्याचे स्वरूप ‘आठवणी-अनुभव’ असे होते हे तुम्हांस योग्य वाटते काय ? साधार लिहा.

P.T.O.

4. 1920 ते 1945 या कालखंडातील आत्मचरित्र लेखनाचा मागोवा घ्या.

किंवा

‘नवसाहित्याचा कालखंड’ म्हणून 1920 ते 1945 या काळातील साहित्याचा वेध घ्या.

5. कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :

(अ) दिवाकर यांच्या नाट्यघटांची वैशिष्ट्ये

(आ) बा. भ. बोरकरांची भावीण

(इ) गंगाधर गाडगीळांच्या कथेतील नवता

(ई) 1945 ते 1960 मधील विनोदी कथेची वैशिष्ट्ये.

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—2

[3802]-203

M.A. (Part I) (Second Semester) EXAMINATION, 2010

MARATHI (मराठी)

अभ्यासपत्रिका क्रमांक 3

भाषाविज्ञान : वर्णनात्मक आणि सामाजिक

(सामाजिक भाषाविज्ञान)

(2008 PATTERN)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.
(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

1. सामाजिक भाषाविज्ञानाच्या अभ्यासाचे सर्वांगीण स्वरूप स्पष्ट करा.

किंवा

“समाजभाषाविज्ञान ही भाषेचा समाजसापेक्ष विचार करणारी अभ्यासशाखा आहे.” या विधानाचा सोदाहरण परामर्श घ्या.

2. प्रमाणभाषा आणि बोलीभाषा यांच्या परस्परसंबंधाचे स्वरूप स्पष्ट करून बोलींच्या निर्मितीची कारणे सांगा.

किंवा

“प्रादेशिक बोली एकाच मूल भाषेतून निर्माण झालेल्या असतात.” चर्चा करा.

3. “समाजातील आर्थिक स्तर आणि भाषाभेद यांचे परस्परसंबंध असतात.” हे बॅंझिल बर्नस्टाईनच्या सिद्धांताधारे सांगा.

किंवा

मराठी भाषेतील लिंगव्यवस्थात्मक भाषेची सोदाहरण वैशिष्ट्ये लिहा.

P.T.O.

4. प्रिजिन आणि क्रियॉल भाषांच्या निर्मितीची मीमांसा करून त्यांची वैशिष्ट्ये सांगा.

किंवा

“भाषिक बदलांच्या मुलाशी नवव्यवस्थांचा उदय हे एक मुख्य कारण आहे.” या विधानाचा परामर्श घ्या.

5. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :

- (1) भाषा आणि समाज
- (2) जातिवर्ग व्यवस्था आणि भाषा
- (3) औद्योगिक क्षेत्रातील भाषाभिव्यक्ती
- (4) भाषाभेद निर्मितीची कारणे.

Total No. of Questions—5+5+5+5+5] [Total No. of Printed Pages—8+2
[3802]-204

M.A. (Part I) (Second Semester) EXAMINATION, 2010

MARATHI (मराठी)

अभ्यासपत्रिका क्रमांक-4 (ऐच्छिक)

(2008 PATTERN)

विशेष सूचना—खालील पाच अभ्यासपत्रिकांपैकी कोणतीही एक प्रश्नपत्रिका सोडवावी.

(1) दलित साहित्य

किंवा

(2) मराठी वाङ्मयाची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी (1818 ते 1960)

किंवा

(3) तौलनिक साहित्याभ्यास व भाषांतरमीमांसा

किंवा

(4) वाङ्मयेतिहास लेखनविद्या (भाग-2)

किंवा

(5) व्याकरण

(1) दलित साहित्य

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.

(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

1. दलित मुक्ती प्रदा आणि दलित साहित्य यांचा परस्परसंबंध स्पष्ट करा.

किंवा

मराठी साहित्यापेक्षा दलित साहित्याचे वेगळेपण सोदाहरण लिहा.

2. 'विद्रोह, नकार व दुःख हीच दलित साहित्याची प्रकृती आहे.' साधार चर्चा करा.

किंवा

दलित साहित्याने मराठी साहित्याला कोणत्या प्रकारे योगदान दिले आहे, ते स्पष्ट करा.

3. दलित कवितेची वाटचाल सविस्तर स्पष्ट करा.

किंवा

दलित कादंबरीच्या विकासाचे टप्पे व मर्यादा स्पष्ट करा.

4. दलित आत्मकथनांची वैशिष्ट्ये सांगा.

किंवा

अण्णाभाऊ साठे, शंकरराव खरात व बाबूराव बागूल यांच्या कथालेखनाचे सामर्थ्य सांगा.

5. कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :

(i) दलित नाटक

(ii) 'अस्मितादर्श' चे कार्य

(iii) दलित साहित्यावरील आक्षेप

(iv) आंबेडकरी जळसे.

(2) मराठी वाङ्मयाची सांस्कृतिक पार्श्वभूमी (1818 ते 1960)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.

(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

1. “ ‘भाषांतरित वाङ्मय’ ही अव्वल इंग्रजीतील अपरिहार्य सांस्कृतिक घटना होती.” या मताची चिकित्सा करा.

किंवा

इंग्रजी साहित्य संस्कृतीचा मराठी साहित्य संस्कृतीवर कोणता प्रभाव जाणवतो, ते लिहा.

2. ‘इंग्रजी राजवटीने मराठी समाज जीवनात अनेक प्रकारची स्थित्यंतरे घडवून आणली.’ सोदाहरण स्पष्ट करा.

किंवा

एकोणिसाव्या शतकातील सुधारणावादाचे दर्शन तत्कालीन ललित वाङ्मयातून कसे घडते, ते सांगा.

3. मराठी साहित्यावर पडलेल्या गांधीवादाच्या प्रभावाची सोदाहरण चर्चा करा.

किंवा

नव्या स्त्रीचे दर्शन वा. म. जोशी, मामा वरेरकर व आचार्य अत्रे यांच्या साहित्यातून कसे घडते, ते स्पष्ट करा.

4. परसंस्कृतीतून मराठीत आलेल्या विविध साहित्य प्रकाराचे स्वरूप विशद करा.

किंवा

प्रादेशिक व ग्रामीण साहित्यातून बदलत्या मराठी संस्कृतीचे दर्शन 1940 ते 1960 या कालखंडात कसे घडते, ते स्पष्ट करा.

5. कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :

(i) निबंधमालेचे योगदान

(ii) यंत्रयुग व मराठी कथा

(iii) लोकसंस्कृतीचे उपासक

(iv) अर्वाचीन काळातील साहित्याची प्रसारमाध्यमे.

(3) तौलनिक साहित्याभ्यास व भाषांतरमीमांसा

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.

(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

1. भाषांतरमीमांसेचे स्वरूप थोडक्यात स्पष्ट करा.

किंवा

भाषांतरांचे स्वरूप स्पष्ट करून अनुवाद, भाषांतर व रूपांतर ही संकल्पना स्पष्ट करा.

2. भाषांतरित साहित्यातील आस्वाद प्रक्रियेचे स्वरूप स्पष्ट करा.

किंवा

“साहित्यिकाचा भाषांतरांचा दोन संस्कृतीशी संबंध असतो.” या विधानाची चर्चा करा.

3. ‘तुंबाडचे खोत’ या कादंबरीच्या गुणदोषांचे विवेचन करा.

किंवा

‘तुंबाडचे खोत’ या कादंबरीचे व्यापक व समृद्ध आशय विश्व स्पष्ट करा.

4. ‘हवेली वेव्हरलेची’ एक भाषांतरित कादंबरी म्हणून तिचे मूल्यमापन करा.

किंवा

‘हवेली वेव्हरलेची’ आणि ‘तुंबाडचे खोत’ या कादंबरीची तुलना करा.

5. कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :

- (i) भाषांतरातील अडचणी
- (ii) ‘हवेली’तील नायक आणि नायिका
- (iii) ‘तुंबाडचे खोत’ मधील पुरूष पात्रे
- (iv) ‘तुंबाडचे खोत’ मधील प्रादेशिकता.

(4) वाङ्मयेतिहास लेखनविद्या

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.

(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

1. मराठी वाङ्मयाचा भारतक्षेत्रीय अभ्यास व इतिहास यातील अनुबंध स्पष्ट करा.

किंवा

मराठी वाङ्मयेतिहास लेखनातील समस्या व अडचणी स्पष्ट करा.

2. वाङ्मयेतिहास लेखनातील तांत्रिक अडचणी सांगा.

किंवा

आधुनिक मराठी वाङ्मयेतिहासाचे स्वरूप थोडक्यात स्पष्ट करा.

3. वि. ल. भावे, ल. रा. पांगारकर, शं. गो. तुळपुळे यांनी केलेल्या मध्ययुगीन मराठी वाङ्मयेतिहास लेखन कार्याचा परामर्श घ्या.

किंवा

माटे-बेडेकर यांचा मराठी वाङ्मयेतिहासाचा विचार स्पष्ट करा.

4. मराठीतील वाङ्मयेतिहासाच्या विचाराची वाटचाल सविस्तर लिहा.

किंवा

गं. ना. जोगळेकर, स. गं. मालशे यांनी केलेल्या आधुनिक मराठी वाङ्मयेतिहास लेखनाचे स्वरूप थोडक्यात सांगा.

5. कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :

- (i) भारतीय वाङ्मयेतिहासाची संकल्पना
- (ii) महाराष्ट्राबाहेरील मध्ययुगीन साहित्य
- (iii) गो. म. कुलकर्णी यांचे कार्य
- (iv) माटे-बेडेकर वाद.

(5) व्याकरण (ऐच्छिक)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.

(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

1. व्याकरणाच्या व्याख्या, व्याप्ती व मर्यादा या घटकांचे सविस्तर विवेचन करा.

किंवा

आधुनिक व्याकरणाने सिद्ध केलेल्या 'संयुक्त क्रियापदांच्या' वादांची चर्चा करा.

2. आधुनिक भाषाविज्ञानाने शब्दांच्या जातींची कशी व्यवस्था लावली आहे ?

किंवा

आदेशात्मक आणि वर्णनात्मक या व्याकरण प्रकारांचा परिचय करून द्या.

3. व्याकरणाच्या तुलनात्मक आणि ऐतिहासिक प्रकारांचा परिचय द्या.

किंवा

वाक्य विचार ही संकल्पना सोदाहरण स्पष्ट करा.

4. मराठी व्याकरणाच्या वर्ण विचारांचा परामर्श द्या.

किंवा

आजपर्यंत झालेल्या मराठी व्याकरणविषयक चिंतनाचा मागोवा घ्या.

5. कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :

- (i) व्याकरण आणि भाषा
- (ii) मराठीचा स्वर-व्यंजन विचार
- (iii) विभक्ती विषयकवाद
- (iv) मराठी वचन व्यवस्था.

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—2

[3802]-211

M.A. (Second Semester) EXAMINATION, 2010

HINDI (हिंदी)

प्रश्नपत्र-5 : सामान्य स्तर

(आधुनिक हिंदी नाटक तथा अन्य विधाएँ)

(2008 PATTERN)

समय : तीन घंटे

पूर्णांक : 80

पाठ्य-पुस्तकें :—

(i) कोर्टमार्शल : स्वदेश दीपक ।

(ii) हजारीप्रसाद द्विवेदी के चुने हुए निबंध : सं. मुकुंद द्विवेदी ।

(iii) यात्रा साहित्य : सं. डॉ. तुकाराम पाटील, डॉ. नीला बोर्वणकर ।

सूचनाएँ :— (i) सभी प्रश्न अनिवार्य हैं ।

(ii) सभी प्रश्नों के लिए समान अंक हैं ।

1. “नाटककार ने गंभीर अपराधों के लिए नियत कोर्टमार्शल जैसी सैन्य-न्याय-व्यवस्था को उजागर किया है ।” सप्रमाण चर्चा कीजिए ।

अथवा

‘कोर्टमार्शल’ नाटक की कथावस्तु लिखते हुए शीर्षक की सार्थकता स्पष्ट कीजिए ।

2. “हजारीप्रसाद द्विवेदीजी ने भारतीय संस्कृति, परंपरा, समाज, धर्म सभी की अपने निबंधों में पुनर्व्याख्या प्रस्तुत की है ।” साधार समझाइए ।

अथवा

‘आम फिर बौरा गए’ निबंध में व्यक्त जीवन-दृष्टि एवं सौंदर्य-चेतना को स्पष्ट कीजिए ।

3. “स्वातंत्र्योत्तर कालखंड में राजनीतिक, सामाजिक तथा वैज्ञानिक क्षेत्र में जो लक्षणीय परिवर्तन हुए, उन्हीं का प्रभाव हिंदी यात्रा-साहित्य में दिखायी देता है ।” स्पष्ट कीजिए ।

अथवा

लेखक के मानस-सरोवर की यात्रा का परिचय दीजिए ।

4. निम्नलिखित विषयों में से किन्हीं चार विषयों पर टिप्पणियाँ लिखिए :

- (क) 'कोर्टमार्शल' नाटक का रामचंद्र
- (ख) 'कोर्टमार्शल' नाटक के संवाद
- (ग) 'अंधकार से जूझना है' में व्यक्त आशावाद
- (घ) 'साहित्य की संप्रेषणीयता' का उद्देश्य
- (च) यूरोप की अमरावती : रोमा
- (छ) 'यात्रा का रोमांस' में लेखक की घुमक्कड़ी ।

5. निम्नलिखित अवतरणों में से किन्हीं दो की ससंदर्भ व्याख्या कीजिए :

- (त) बराबर की बात तो दूर, सोचने के स्तर पर भी हम अपने से 'छोटों' को बराबर का अधिकार देने के लिए तैयार नहीं । बराबर का अधिकार । हम तो आँख उठाकर अपनी ओर देखने का हक तक देने को तैयार नहीं हैं ।
- (थ) हिमालय हमारी भौतिक और आध्यात्मिक समृद्धि का उत्स माना जाता रहा है । हिमालय को भारतीय साहित्य और इतिहास से हटा दिया गया तो वह बहुत निष्प्राण हो जाएगा । हिमालय हमारा प्रहरी है, देवभूमि है, रत्नखानि है, इतिहास-विधाता है, संस्कृति का मेरुदण्ड है ।
- (द) धीरे-धीरे पैरों से नापते, मालूम होता था, युगों से रास्ता कट रहा है । पंद्रह हजार, सोलह हजार, सत्रह हजार, अठारह हजार फुट पर पहुँचना — कहने में आसान मालूम होता है, लेकिन ये हर एक हजार फुट मनुष्य और पशुओं के फेफड़े, पैरों और पुट्टों पर कितना असह्य भार, कितनी पीड़ा पैदा करते हैं, इसका आभास भी शब्दों द्वारा चित्रित करना मुश्किल है ।

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—2

[3802]-212

M.A. (Second Semester) EXAMINATION, 2010

HINDI (हिंदी)

प्रश्नपत्र-6 : विशेष स्तर

मध्ययुगीन हिंदी काव्य

(सूरदास, बिहारी, घनानंद)

(2008 PATTERN)

समय : तीन घंटे

पूर्णांक : 80

पाठ्य-पुस्तकें :—

(i) भ्रमरगीत सार : सूरदास, संपा. आचार्य रामचंद्र शुक्ल ।

(ii) रीति काव्यधारा : संपा. डॉ. रामचंद्र तिवारी, डॉ. रामफेर त्रिपाठी ।

सूचनाएँ :—

(i) सभी प्रश्न अनिवार्य हैं ।

(ii) सभी प्रश्नों के लिए समान अंक हैं ।

1. 'भ्रमरगीत' की दार्शनिक पृष्ठभूमि पर प्रकाश डालिए ।

अथवा

“सूरदास का 'भ्रमरगीत' उपालंभ की दृष्टि से उच्च कोटि का काव्य है ।” स्पष्ट कीजिए ।

2. पठित दोहों के आधार पर बिहारी के काव्य-सौंदर्य का विवेचन कीजिए ।

अथवा

बिहारी के श्रृंगारेतर काव्य का सोदाहरण विवेचन कीजिए ।

3. “यद्यपि घनानंद ने संयोग और वियोग दोनों पक्षों का चित्रण किया है, पर वियोग की अंतर्दशाओं की ओर ही उनकी दृष्टि अधिक रमी है ।” सोदाहरण स्पष्ट कीजिए ।

अथवा

घनानंद की काव्य-भाषा को विशद कीजिए ।

P.T.O.

4. निम्नलिखित में से किन्हीं चार पर टिप्पणियाँ लिखिए :

- (क) सूर के उद्धव
- (ख) सूर की भाषा
- (ग) बिहारी की बहुज्ञता
- (घ) बिहारी का संयोग-वर्णन
- (च) घनानंद की प्रेम-व्यंजना
- (छ) घनानंद के काव्य में अलंकार-योजना ।

5. निम्नलिखित में से किन्हीं दो अवतरणों की ससंदर्भ व्याख्या कीजिए :

- (य) ऊधो ! इन नयनन अंजन देहु ।
आनहु क्यों न स्याम रँग काजर जासों जुर्यो सनेहु ॥
तपति रहति निसि बासर, मधुकर, नहिं सुहात तन गेहु ।
जैसे मीन मरत जल बिछुरत, कहा कहीं दुख एहु ॥
सब बिधि बाँधि ठानि कै राख्यो खरि कपूर कोरेहु ।
बारक मिलवहु स्याम सूर प्रभु, क्यों न सुजस जग लेहु ?
- (र) दृग उरझत, टूटत कुटुम, जुरत चतुर-चित प्रीति ।
परति गाँठि दुरजन हियै, दई नई यह रीति ।
जौ न जुगति पिय मिलन की, धूरि मुकुति-मुँह दीन ।
जौ लहियै सँग सजन तौ, धरक नरक हूँ कीन ॥
- (ल) कंत रमै उर-अंतर मैं सु लहै नहीं क्यों सुख रासि निरंतर ।
दंत रहै गहे आँगुरी ते जु बियोग के तेह तचे परतंतर ।
जो दुख देखति हौ घनआनंद रैन-दिना बिन जान सुतंतर ।
जानै वेई दिन-राति, बखाने तें जाय परै दिन-राति को अंतर ॥

M.A. (Second Semester) EXAMINATION, 2010

HINDI (हिंदी)

प्रश्नपत्र-7 : विशेष स्तर

(पाश्चात्य काव्यशास्त्र के सिद्धांत तथा आलोचना)

(2008 PATTERN)

समय : तीन घंटे

पूर्णांक : 80

सूचनाएँ :— (i) किन्हीं पाँच प्रश्नों के उत्तर लिखिए ।

(ii) सभी प्रश्नों के लिए समान अंक हैं ।

1. प्लेटो के अनुकरण सिद्धांत को स्पष्ट कीजिए ।
2. विरेचन का स्वरूप स्पष्ट करते हुए उसका महत्व प्रतिपादित कीजिए ।
3. आई. ए. रिचर्ड्स के मनोवैज्ञानिक मूल्यवाद का विवेचन कीजिए ।
4. इलिएट के निर्वैयक्तिकता सिद्धांत को स्पष्ट कीजिए ।
5. अभिव्यंजनावाद के आलोक में क्रोचे की कलाविषयक मान्यताओं को विस्तार से समझाइए ।
6. प्रतीकवाद का परिचय देते हुए उसकी सीमाएँ स्पष्ट कीजिए ।
7. आलोचना के उद्देश्यों की चर्चा करते हुए उसके समाजशास्त्रीय स्वरूप का परिचय दीजिए ।
8. निम्नलिखित में से किन्हीं दो पर टिप्पणियाँ लिखिए :
  - (क) त्रासदी का स्वरूप
  - (ख) उदात्त के अंतरंग तत्व
  - (ग) काव्य में बिंब का महत्व
  - (घ) तुलनात्मक आलोचना ।

Total No. of Questions—8+8+8+8] [Total No. of Printed Pages—4+1
[3802]-214

M.A. (Second Semester) EXAMINATION, 2010

HINDI (हिंदी)

प्रश्नपत्र-8 : विशेष स्तर : वैकल्पिक

विशेष विधा तथा अन्य

(2008 PATTERN)

महत्वपूर्ण सूचना :— निम्नलिखित पाठ्यक्रमों में से किसी एक ही पाठ्यक्रम के प्रश्नों के उत्तर लिखिए ।

(क) हिंदी उपन्यास

समय : तीन घंटे

पूर्णांक : 80

पाठ्य-पुस्तकें :— (i) गोदान — प्रेमचंद
(ii) मैला आँचल — फणीश्वरनाथ 'रेणु'
(iii) रागदरबारी — श्रीलाल शुक्ल
(iv) एक पत्नी के नोट्स — ममता कालिया ।

सूचनाएँ :— (i) किन्हीं पाँच प्रश्नों के उत्तर लिखिए ।
(ii) सभी प्रश्नों के लिए समान अंक हैं ।

1. उपन्यास का स्वरूप स्पष्ट करते हुए उपन्यास और कहानी की तुलना कीजिए ।
2. प्रेमचंद पूर्व हिंदी उपन्यास साहित्य की जानकारी दीजिए ।
3. जासूसी एवं तिलस्मी उपन्यासों की प्रवृत्तियों का विवेचन कीजिए ।
4. “‘गोदान’ का मूल उद्देश्य है किसानों की ऋण की समस्या का उद्घाटन करना ।” स्पष्ट कीजिए ।
5. “‘मैला आँचल’ में देशकाल के अनुरूप आँचलिक जीवन का यथार्थ वातावरण मिलता है ।” विवेचन कीजिए ।

6. 'रागदरबारी' की कथावस्तु पर प्रकाश डालिए ।
7. 'एक पत्नी के नोट्स' उपन्यास की कथावस्तु की विशेषताओं का परिचय दीजिए ।
8. निम्नलिखित में से किन्हीं दो विषयों पर टिप्पणियाँ लिखिए :
  - (i) प्रेमचंदोत्तर उपन्यास
  - (ii) 'गोदान' की भाषा-शैली
  - (iii) 'मैला आँचल' का शीर्षक
  - (iv) 'एक पत्नी के नोट्स' का उद्देश्य ।

(ख) हिंदी नाटक और रंगमंच

समय : तीन घंटे

पूर्णांक : 80

पाठ्य-पुस्तकें :— (i) अंधेर नगरी : भारतेन्दु हरिश्चंद्र ।
(ii) कोणार्क : जगदीशचंद्र माथुर ।
(iii) एक सत्य हरिश्चंद्र : डॉ. लक्ष्मीनारायण लाल ।

सूचनाएँ :— (i) किन्हीं पाँच प्रश्नों के उत्तर लिखिए ।
(ii) सभी प्रश्नों के लिए समान अंक हैं ।

1. प्रसादोत्तर हिंदी नाटक के प्रमुख नाटक और नाटककारों का परिचय दीजिए ।
2. स्वातंत्र्योत्तर हिंदी नाटकों की प्रयोगशीलता पर प्रकाश डालिए ।
3. स्वातंत्र्योत्तर काल के प्रमुख अनूदित और मंचीय नाटकों का सामान्य परिचय दीजिए ।
4. साठोत्तरी नाटकों की सामान्य प्रवृत्तियों का विवेचन कीजिए ।
5. “‘अंधेर नगरी’ एक प्रतीकात्मक नाटक है ।” इस कथन के आलोक में युक्तियुक्त उत्तर दीजिए ।
6. रंगमंचीयता के आधार पर ‘कोणार्क’ नाटक का विवेचन कीजिए ।
7. ‘एक सत्य हरिश्चंद्र’ नाटक की अभिनेयता एवं मंचीयता पर प्रकाश डालिए ।
8. निम्नलिखित में से किन्हीं दो विषयों पर टिप्पणियाँ लिखिए :
(क) ‘अंधेर नगरी’ का चौपट राजा
(ख) पारसी रंगमंच
(ग) ‘एक सत्य हरिश्चंद्र’ का लौका
(घ) नाटक का उद्देश्य ।

(ग) प्रयोजनमूलक हिंदी

समय : तीन घंटे

पूर्णांक : 80

सूचनाएँ :— (i) किन्हीं पाँच प्रश्नों के उत्तर लिखिए ।
(ii) सभी प्रश्नों के लिए समान अंक हैं ।

1. हिंदी भाषा के सामान्य भाषा और मातृभाषा इन दो रूपों का परिचय दीजिए ।
2. हिंदी के प्रयोजनमूलक भाषा रूप का विवेचन कीजिए ।
3. व्यावसायिक पत्रलेखन के अंतर्गत नियुक्ति-पत्र एवं मांग-पत्र का प्रारूप तैयार कीजिए ।
4. श्रव्य माध्यम में फीचर लेखन किस प्रकार किया जाता है ? स्पष्ट कीजिए ।
5. दृक्-श्रव्य माध्यम में पटकथा लेखन का महत्व विशद कीजिए ।
6. दृक्-श्रव्य माध्यम के अंतर्गत टेलिड्रामा और निवेदन के संदर्भ में परिचय दीजिए ।
7. कम्प्यूटर के हार्डवेअर और सॉफ्टवेअर पर प्रकाश डालिए ।
8. निम्नलिखित में से किन्हीं दो पर टिप्पणियाँ लिखिए :
  - (क) राजभाषा हिंदी का संवैधानिक प्रावधान
  - (ख) टिप्पण
  - (ग) कार्यालय आदेश
  - (घ) हिंदी सॉफ्टवेअर पैकेज ।

(घ) दलित साहित्य

समय : तीन घंटे

पूर्णांक : 80

- पाठ्य-पुस्तकें :— (i) दोहरा अभिशाप — कौसल्या बैसंत्री
(ii) पहला खत — डॉ. धर्मवीर
(iii) आवाजें — मोहनदास नैमिषराय
(iv) घुसपैठिए — ओमप्रकाश वाल्मीकि
(v) असीम है आसमाँ — डॉ. नरेंद्र जाधव ।
- सूचनाएँ :— (i) किन्हीं पाँच प्रश्नों के उत्तर लिखिए ।
(ii) सभी प्रश्नों के लिए समान अंक हैं ।

1. दलित साहित्य की वैचारिक पृष्ठभूमि पर प्रकाश डालिए ।
2. दलित साहित्य ने किन महानुभावों से प्रेरणा ग्रहण की है ? विवेचन कीजिए ।
3. “परंपरागत साहित्य और दलित साहित्य में समानता होने के बावजूद विभेद ज्यादा दीख पड़ता है ।” । इस परिप्रेक्ष्य में युक्तियुक्त उत्तर दीजिए ।
4. दलित साहित्य के सौंदर्यशास्त्र पर प्रकाश डालिए ।
5. ‘घुसपैठिए’ की कलापक्षीय दृष्टि से समीक्षा कीजिए ।
6. डॉ. नरेंद्र जाधव लिखित ‘असीम है आसमाँ’ के पात्रों का चरित्रांकन कीजिए ।
7. ‘पहला खत’ की कथा-वस्तु पर प्रकाश डालिए ।
8. निम्नलिखित में से किन्हीं दो पर टिप्पणियाँ लिखिए :
(क) दलित साहित्य के प्रेरणास्रोत — संत रैदास
(ख) दलित साहित्य का स्वरूप
(ग) ‘आवाजें’ का नायक
(घ) ‘दोहरा अभिशाप’ की पीड़ा ।

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—2

[3802]-301

M.A. (Part II) (Third Semester) EXAMINATION, 2010

MARATHI (मराठी)

अभ्यासपत्रिका : 5

(प्रसारमाध्यमे आणि साहित्यव्यवहार)

(2008 PATTERN)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.

(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

1. “मुद्रित माध्यमांसाठी भाषा महत्वाची ठरते.” या विधानाची साधार चर्चा करा.

किंवा

आपण केलेल्या एका पर्यटन स्थलाच्या प्रवासाचे वर्णन दैनिकासाठी लिहा.

2. “कलानिहाय सर्जनात्मक आस्वादाचे स्वरूप कला सापेक्ष असते.” हे विधान सोदाहरण स्पष्ट करा.

किंवा

तुम्हास आवडलेल्या एका मराठी चित्रपटाची समीक्षा लिहा.

3. पुस्तक परीक्षणासाठी आवश्यक असलेल्या गोष्टी सोदाहरण स्पष्ट करा.

किंवा

तुमच्या आवडत्या लेखकाचा सविस्तर परिचय करून द्या.

4. आकाशवाणी या माध्यमासाठी संगीत कार्यक्रमाचे आस्वादक लेखन करा.

P.T.O.

किंवा

दूरदर्शनवरील उपक्रमांच्या संहिता लेखनासाठी आवश्यक असलेल्या भाषिक कौशल्यांची चर्चा करा.

5. कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :

- (1) विकास पत्रकारिता
- (2) रिपोर्टाज : विज्ञान प्रदर्शन
- (3) चित्रकला समीक्षा
- (4) वृत्त संपादन.

M.A. (Part II) (Third Semester) EXAMINATION, 2010

MARATHI (मराठी)

अभ्यासपत्रिका क्र. 6

साहित्य : समीक्षा आणि संशोधन

(2008 PATTERN)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहेत.

(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

1. समीक्षा म्हणजे काय ? ते सांगून समीक्षेची उद्दिष्टे स्पष्ट करा.

किंवा

समीक्षेतील साहित्याचे आकलन, आस्वाद व मूल्यमापन यांचे स्थान व कार्य लिहा.

2. समीक्षकाने पालावयाची पथ्ये कोणती, ते सविस्तर विशद करा.

किंवा

वाङ्मयीन मूल्ये व जीवनमूल्ये यांचा परस्परसंबंध स्पष्ट करून त्यांच्या वापराबद्दलचा विवेक स्पष्ट करा.

3. समाजशास्त्रीय समीक्षापद्धतीचे स्वरूप सामर्थ्य व मर्यादा यांचे थोडक्यात विवेचन करा.

किंवा

साहित्यकृतीचे सौंदर्य उलगडून दाखविण्याची रूपवादी समीक्षा पद्धत कशी उपयुक्त ठरते ? ते साधार लिहा.

4. इ. स. 1874 ते 1920 या कालखंडातील समीक्षेचे स्वरूप स्पष्ट करा.

किंवा

“1945 नंतरची मराठी समीक्षा म्हणजे विविध मतप्रणालींचे संमेलन होय.” या विधानाचे स्पष्टीकरण करा.

5. कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :

(अ) समीक्षकाची तुलना क्षमता

(ब) आदिबंधात्मक समीक्षा : गुणविशेष

(क) मानसशास्त्रीय समीक्षा

(ड) वा. मं. जोशी यांचे समीक्षा लेखन.

M.A. (Part II) (Third Semester) EXAMINATION, 2010

MARATHI (मराठी)

अभ्यासपत्रिका क्रमांक 7

(विशेष लेखकाचा अभ्यास) (प्राचीन/अर्वाचीन)

(प्राचीन—संत तुकाराम)

(2008 PATTERN)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.

(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

1. “संतश्रेष्ठ तुकारामांचे अभंग म्हणजे त्यांचे व्यावहारिक-पारमार्थिक आत्मचरित्र होय.” साधार लिहा.

किंवा

संत तुकारामांच्या व्यक्तिमत्त्वाची जडणघडण त्यांच्या अभंगाच्या आधारे स्पष्ट करा.

2. संत तुकारामांच्या अभंगांतून त्यांच्या साधकावस्थेचे स्वरूप विशद करा.

किंवा

“उजळे भाग्य आता । अवघी चिंता वारली ।” या अभंगांतून संत तुकारामांच्या साधकावस्थेचे स्वरूप उलगडून दाखवा.

3. “संत तुकोबांची अभंगवाणी म्हणजे लोकजागृतीचे व्यासपीठ होय.” साधार विवेचन करा.

किंवा

“संत तुकारामांच्या अभंगवाणीतील उपदेशाने तत्कालीन समाज घडविला.” कसा ते लिहा.

4. संत तुकारामांच्या अभंगवाणीतून त्यांची समाजसुधारणाविषयक भूमिका स्पष्ट करा.

किंवा

‘तुका झालसे कळस’ या विधानाची समर्पकता सिद्ध करा.

5. कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :

(अ) संत तुकारामांच्या अभंगातील संत गौरव

(ब) ‘पंढरीची वारी आहे माझे घरी’ या अभंगाचा भावार्थ.

(क) संत तुकारामांचे विठ्ठल माहात्म्य

(ड) समाजसुधारक तुकाराम.

(अर्वाचीन डॉ. द. ता. भोसले)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.

(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

1. एक समर्थ ग्रामीण लेखक म्हणून द. ता. भोसले यांचा परिचय करून द्या.

किंवा

‘ग्रामीण जीवन दर्शन हा द. ता. भोसले यांच्या लेखनाचा स्थायीभाव आहे.’ सोदाहरण लिहा.

2. डॉ. द. ता. भोसले यांच्या कथांमधील अभिव्यक्तीचे गुणविशेष थोडक्यात लिहा.

किंवा

‘जन्म’ आणि ‘पाऊस’ या कथासंग्रहाची वैशिष्ट्ये साधार स्पष्ट करा.

3. ‘मी आणि माझा बाप’ या कादंबरीचे अंतरंग विशद करा.

किंवा

‘इथे फुलांना मरण जन्मता’ या कादंबरीचे मूल्यमापन करा.

4. ‘पार आणि शिवार’ या ललित लेखनातील ग्रामीण जीवन उलगडून दाखवा.

किंवा

‘बाळमुढीतील दिवस’ या ललितलेखनाचे वेगळेपण सोदाहरण लिहा.

5. कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :

(अ) 'अग अग म्हशी' मधील वातावरण

(ब) 'पाळत' मधील व्यक्तिचित्रे

(क) 'परिघावरची माणस' ची लेखनशैली

(ड) 'आठवणीतील दिवस' ची समर्पकता.

Total No. of Questions—5+5+5+5+5] [Total No. of Printed Pages—8+2
[3802]-304

M.A. (Part II) (Third Semester) EXAMINATION, 2010

MARATHI (मराठी)

अभ्यासपत्रिका क्रमांक : 8 (ऐच्छिक)

(2008 PATTERN)

- (1) सौंदर्यशास्त्र
- (2) लोकसाहित्याची मूलतत्वे आणि मराठी लोकसाहित्य
- (3) लेखनविद्या व निबंधलेखन
- (4) मराठीतील वैचारिक साहित्य आणि साहित्याचा सामाजिक दृष्टीने अभ्यास
- (5) साहित्य : सर्जन व उपयोजन

वरील प्रश्नपत्रिकांपैकी कोणतीही एक प्रश्नपत्रिका सोडवावी.

1. सौंदर्यशास्त्र

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.

(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

1. सौंदर्यशास्त्र आणि विज्ञान, तत्त्वज्ञान यांचा संबंध स्पष्ट करा.

किंवा

सौंदर्यशास्त्र आणि समीक्षा संकल्पना यांचा परस्पर अनुबंध स्पष्ट करा.

2. सौंदर्यविधान आणि तार्किकता या संकल्पनांचे स्पष्टीकरण करा.

किंवा

सौंदर्यविधान आणि नीतिविधान, सौंदर्यविधान आणि द्विध्रुवात्मकता या संकल्पना विशद करा.

P.T.O.

3. सौंदर्यसिद्धांतातील आविष्कारवादाचा परिचय करून द्या.

किंवा

सौंदर्यसिद्धांताची संकल्पना स्पष्ट करून सहअनुभूतीचा सिद्धांत स्पष्ट करा.

4. सौंदर्यशास्त्रातील सौंदर्यानुभव आणि व्यावहारिक अनुभव यांचा परिचय करून द्या.

किंवा

सौंदर्यानुभव म्हणजे काय ? ते सांगून बा.सी. मढेकरांचे सौंदर्यानुभवविषयीचे विचार स्पष्ट करा.

5. टीपा लिहा (कोणत्याही दोन) :

- (1) क्रीडासिद्धांत
- (2) सौंदर्यविधान सार्वत्रिक की व्यक्तिनिष्ठ ?
- (3) सुखवादाचा सिद्धांत
- (4) सौंदर्य अनुभवातील विश्वात्मकता

2. लोकसाहित्याची मूलतत्वे आणि मराठी लोकसाहित्य

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.

(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

1. “लोकसाहित्याचा त्या त्या काळातील लोकजीवनाशी जवळचा संबंध असतो.” या विधानाची साधार चर्चा करा.

किंवा

लोकसाहित्याचा पुरातत्त्व व मानववंशशास्त्र यांच्याशी असलेला संबंध स्पष्ट करा.

2. लोकसाहित्याच्या अध्ययनाची आवश्यकता विशद करा.

किंवा

लोकसाहित्याच्या अभ्यासाची भारतीय परंपरा स्पष्ट करा.

3. लोकसाहित्याचा सामाजिक आणि सांस्कृतिक संबंध स्पष्ट करा.

किंवा

लोकसाहित्याच्या सादरीकरणातून व्यक्त होणाऱ्या लोकतत्वाचे स्वरूप सोदाहरण स्पष्ट करा.

4. लोकसाहित्याच्या अभ्यासातील अडचणींचा परामर्श घ्या.

किंवा

संत साहित्य व महाकाव्य यातून लोकसाहित्याचे दर्शन घडते हे विधान साधार स्पष्ट करा.

5. कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :

- (1) लोकसाहित्याच्या अभ्यासातील अडचणी
- (2) लोकसाहित्याचे जागतिक अभ्यास क्षेत्र
- (3) वाक्प्रचार व म्हणी
- (4) लोकसाहित्याचा राष्ट्रीय जीवनाशी अनुबंध.

3. लेखन विद्या व निबंधलेखन

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.

(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

1. संवादप्रक्रियेतील भाषेचे स्थान, स्वरूप व कौशल्ये यांचे महत्व स्पष्ट करा.

किंवा

व्यक्तिगत आणि सामाजिक जीवन व्यवहारात संवादाचे स्थान व महत्व स्पष्ट करा.

2. संवाद ही संकल्पना स्पष्ट करून विविध संवाद माध्यमाची ओळख करून द्या.

किंवा

संवाद प्रक्रियेतील विविध अडथळांची चर्चा करा.

3. अर्थनिर्मिती आणि संवाद प्रक्रिया यांचा परस्पर संबंध स्पष्ट करा.

किंवा

‘संवाद प्रक्रियेत भाषेचे स्थान अनन्यसाधारण असते.’ साधार लिहा.

4. संवाद कौशल्याच्या साहित्यातील सहभागाची सविस्तर चर्चा करा.

किंवा

सामाजिक आणि सांस्कृतिक क्षेत्रातील भाषिक क्षमतांचा वापर कसा करण्यात येतो ते लिहा.

5. कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :

- (1) संवाद आणि आधुनिक प्रसारमाध्यमे
- (2) अर्थाचे विविध स्तर
- (3) भाषेतील प्रतिमा आणि प्रतीक
- (4) कार्यालयीन मराठी.

4. मराठीतील वैचारिक साहित्य आणि साहित्याचा
सामाजिक दृष्टीने अभ्यास

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.

(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

1. मराठीतील वैचारिक साहित्याच्या विकासात निबंधाचा कसा हातभार लागला ते साधार लिला.

किंवा

‘गो. ग. आगरकरांचे निबंधलेखन मराठी साहित्यात भूषणावह ठरते.’ चर्चा करा.

2. न्या. रानडे यांच्या उदारमतवादी विचारांचा परामर्श घ्या.

किंवा

लोकहितवादींच्या ‘शतपत्रे’ मधील सामाजिक सुधारणाविषयक विचारांचा परामर्श घ्या.

3. आचार्य शं. द. जावडेकर यांच्या पुरोगामी साहित्यविषयक विचार स्पष्ट करा.

किंवा

वि. का. राजवाडे यांचे वाङ्मय व इतिहास संदर्भातील विचार स्पष्ट करा.

4. स्त्री-पुरुष समानता व स्त्रीविषयक सुधारणा मांडणाऱ्या ताराबाई शिंदे यांचे विचार स्पष्ट करा.

किंवा

श्री. म. माटे यांच्या निबंधातील सामाजिक विचारांचा उहापोह करा.

5. कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :

- (1) विनोबा भावे यांचे धर्म व अध्यात्मविषयक विचार
- (2) दि. के. बेडेकरांचे समीक्षाचिंतन
- (3) डॉ. बाबासाहेब आंबडेकर : स्त्रीसुधारणाविषयक दृष्टिकोन
- (4) गं. बा. सरदार यांचे साहित्यविषयक चिंतन.

5. साहित्य : सर्जन आणि उपयोजन

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.

(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

1. वामनाचा रीतिविषयक सिद्धांत स्पष्ट करा.

किंवा

भरतमुनींचा रससिद्धांत सोदाहरण स्पष्ट करा.

2. 'नाटक' या वाङ्मयप्रकाराचे स्वरूप व वैशिष्ट्ये लिहा.

किंवा

“कादंबरी’ हा सर्वात लोकप्रिय वाङ्मयप्रकार आहे.” या विधानाची चर्चा करा.

3. “साहित्य म्हणजे जीवनभाष्य” या मॅथ्यू अर्नोल्डच्या” विधानाचा परामर्श घ्या.

किंवा

‘कथालेखनाचे ‘श्रेष्ठत्व’ कथेतील व्यक्तिरेखाटनावर अवलंबून असते.’ चर्चा करा.

4. चरित्र आणि आत्मचरित्र या साहित्यलेखन प्रकारातील साभ्यभेद स्पष्ट करा.

किंवा

निबंध लेखनातील वैचारिकता आणि लेखनशैलीचे महत्व साधार लिहा.

5. कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :

- (1) कथा अनुभव
- (2) नाटकातील प्रयोगमूल्य
- (3) एकांकिका लेखनतेय
- (4) दीर्घकथ्य

Total No. of Questions—5+5+5+5+5] [Total No. of Printed Pages—8+2
[3802]-304

M.A. (Part II) (Third Semester) EXAMINATION, 2010

MARATHI (मराठी)

अभ्यासपत्रिका क्रमांक : 8 (ऐच्छिक)

(2008 PATTERN)

- (1) सौंदर्यशास्त्र
- (2) लोकसाहित्याची मूलतत्वे आणि मराठी लोकसाहित्य
- (3) लेखनविद्या व निबंधलेखन
- (4) मराठीतील वैचारिक साहित्य आणि साहित्याचा सामाजिक दृष्टीने अभ्यास
- (5) साहित्य : सर्जन व उपयोजन

वरील प्रश्नपत्रिकांपैकी कोणतीही एक प्रश्नपत्रिका सोडवावी.

1. सौंदर्यशास्त्र

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.

(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

1. सौंदर्यशास्त्र आणि विज्ञान, तत्त्वज्ञान यांचा संबंध स्पष्ट करा.

किंवा

सौंदर्यशास्त्र आणि समीक्षा संकल्पना यांचा परस्पर अनुबंध स्पष्ट करा.

2. सौंदर्यविधान आणि तार्किकता या संकल्पनांचे स्पष्टीकरण करा.

किंवा

सौंदर्यविधान आणि नीतिविधान, सौंदर्यविधान आणि द्विध्रुवात्मकता या संकल्पना विशद करा.

P.T.O.

3. सौंदर्यसिद्धांतातील आविष्कारवादाचा परिचय करून द्या.

किंवा

सौंदर्यसिद्धांताची संकल्पना स्पष्ट करून सहअनुभूतीचा सिद्धांत स्पष्ट करा.

4. सौंदर्यशास्त्रातील सौंदर्यानुभव आणि व्यावहारिक अनुभव यांचा परिचय करून द्या.

किंवा

सौंदर्यानुभव म्हणजे काय ? ते सांगून बा.सी. मढेकरांचे सौंदर्यानुभवविषयीचे विचार स्पष्ट करा.

5. टीपा लिहा (कोणत्याही दोन) :

- (1) क्रीडासिद्धांत
- (2) सौंदर्यविधान सार्वत्रिक की व्यक्तिनिष्ठ ?
- (3) सुखवादाचा सिद्धांत
- (4) सौंदर्य अनुभवातील विश्वात्मकता

2. लोकसाहित्याची मूलतत्वे आणि मराठी लोकसाहित्य

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.

(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

1. “लोकसाहित्याचा त्या त्या काळातील लोकजीवनाशी जवळचा संबंध असतो.” या विधानाची साधार चर्चा करा.

किंवा

लोकसाहित्याचा पुरातत्त्व व मानववंशशास्त्र यांच्याशी असलेला संबंध स्पष्ट करा.

2. लोकसाहित्याच्या अध्ययनाची आवश्यकता विशद करा.

किंवा

लोकसाहित्याच्या अभ्यासाची भारतीय परंपरा स्पष्ट करा.

3. लोकसाहित्याचा सामाजिक आणि सांस्कृतिक संबंध स्पष्ट करा.

किंवा

लोकसाहित्याच्या सादरीकरणातून व्यक्त होणाऱ्या लोकतत्वाचे स्वरूप सोदाहरण स्पष्ट करा.

4. लोकसाहित्याच्या अभ्यासातील अडचणींचा परामर्श घ्या.

किंवा

संत साहित्य व महाकाव्य यातून लोकसाहित्याचे दर्शन घडते हे विधान साधार स्पष्ट करा.

5. कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :

- (1) लोकसाहित्याच्या अभ्यासातील अडचणी
- (2) लोकसाहित्याचे जागतिक अभ्यास क्षेत्र
- (3) वाक्प्रचार व म्हणी
- (4) लोकसाहित्याचा राष्ट्रीय जीवनाशी अनुबंध.

3. लेखन विद्या व निबंधलेखन

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.

(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

1. संवादप्रक्रियेतील भाषेचे स्थान, स्वरूप व कौशल्ये यांचे महत्व स्पष्ट करा.

किंवा

व्यक्तिगत आणि सामाजिक जीवन व्यवहारात संवादाचे स्थान व महत्व स्पष्ट करा.

2. संवाद ही संकल्पना स्पष्ट करून विविध संवाद माध्यमाची ओळख करून द्या.

किंवा

संवाद प्रक्रियेतील विविध अडथळांची चर्चा करा.

3. अर्थनिर्मिती आणि संवाद प्रक्रिया यांचा परस्पर संबंध स्पष्ट करा.

किंवा

‘संवाद प्रक्रियेत भाषेचे स्थान अनन्यसाधारण असते.’ साधार लिहा.

4. संवाद कौशल्याच्या साहित्यातील सहभागाची सविस्तर चर्चा करा.

किंवा

सामाजिक आणि सांस्कृतिक क्षेत्रातील भाषिक क्षमतांचा वापर कसा करण्यात येतो ते लिहा.

5. कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :

- (1) संवाद आणि आधुनिक प्रसारमाध्यमे
- (2) अर्थाचे विविध स्तर
- (3) भाषेतील प्रतिमा आणि प्रतीक
- (4) कार्यालयीन मराठी.

4. मराठीतील वैचारिक साहित्य आणि साहित्याचा
सामाजिक दृष्टीने अभ्यास

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.

(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

1. मराठीतील वैचारिक साहित्याच्या विकासात निबंधाचा कसा हातभार लागला ते साधार लिला.

किंवा

‘गो. ग. आगरकरांचे निबंधलेखन मराठी साहित्यात भूषणावह ठरते.’ चर्चा करा.

2. न्या. रानडे यांच्या उदारमतवादी विचारांचा परामर्श घ्या.

किंवा

लोकहितवादींच्या ‘शतपत्रे’ मधील सामाजिक सुधारणाविषयक विचारांचा परामर्श घ्या.

3. आचार्य शं. द. जावडेकर यांच्या पुरोगामी साहित्यविषयक विचार स्पष्ट करा.

किंवा

वि. का. राजवाडे यांचे वाङ्मय व इतिहास संदर्भातील विचार स्पष्ट करा.

4. स्त्री-पुरुष समानता व स्त्रीविषयक सुधारणा मांडणाऱ्या ताराबाई शिंदे यांचे विचार स्पष्ट करा.

किंवा

श्री. म. माटे यांच्या निबंधातील सामाजिक विचारांचा उहापोह करा.

5. कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :

- (1) विनोबा भावे यांचे धर्म व अध्यात्मविषयक विचार
- (2) दि. के. बेडेकरांचे समीक्षाचिंतन
- (3) डॉ. बाबासाहेब आंबडेकर : स्त्रीसुधारणाविषयक दृष्टिकोन
- (4) गं. बा. सरदार यांचे साहित्यविषयक चिंतन.

5. साहित्य : सर्जन आणि उपयोजन

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.

(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

1. वामनाचा रीतिविषयक सिद्धांत स्पष्ट करा.

किंवा

भरतमुनींचा रससिद्धांत सोदाहरण स्पष्ट करा.

2. 'नाटक' या वाङ्मयप्रकाराचे स्वरूप व वैशिष्ट्ये लिहा.

किंवा

“कादंबरी’ हा सर्वात लोकप्रिय वाङ्मयप्रकार आहे.” या विधानाची चर्चा करा.

3. “साहित्य म्हणजे जीवनभाष्य” या मॅथ्यू अर्नोल्डच्या” विधानाचा परामर्श घ्या.

किंवा

‘कथालेखनाचे ‘श्रेष्ठत्व’ कथेतील व्यक्तिरेखाटनावर अवलंबून असते.’ चर्चा करा.

4. चरित्र आणि आत्मचरित्र या साहित्यलेखन प्रकारातील साध्यभेद स्पष्ट करा.

किंवा

निबंध लेखनातील वैचारिकता आणि लेखनशैलीचे महत्व साधार लिहा.

5. कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :

- (1) कथा अनुभव
- (2) नाटकातील प्रयोगमूल्य
- (3) एकांकिका लेखनतेय
- (4) दीर्घकथ्य

Total No. of Questions—5+5+5+5+5] [Total No. of Printed Pages—8+2
[3802]-304

M.A. (Part II) (Third Semester) EXAMINATION, 2010

MARATHI (मराठी)

अभ्यासपत्रिका क्रमांक : 8 (ऐच्छिक)

(2008 PATTERN)

- (1) सौंदर्यशास्त्र
- (2) लोकसाहित्याची मूलतत्वे आणि मराठी लोकसाहित्य
- (3) लेखनविद्या व निबंधलेखन
- (4) मराठीतील वैचारिक साहित्य आणि साहित्याचा सामाजिक दृष्टीने अभ्यास
- (5) साहित्य : सर्जन व उपयोजन

वरील प्रश्नपत्रिकांपैकी कोणतीही एक प्रश्नपत्रिका सोडवावी.

1. सौंदर्यशास्त्र

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.

(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

1. सौंदर्यशास्त्र आणि विज्ञान, तत्त्वज्ञान यांचा संबंध स्पष्ट करा.

किंवा

सौंदर्यशास्त्र आणि समीक्षा संकल्पना यांचा परस्पर अनुबंध स्पष्ट करा.

2. सौंदर्यविधान आणि तार्किकता या संकल्पनांचे स्पष्टीकरण करा.

किंवा

सौंदर्यविधान आणि नीतिविधान, सौंदर्यविधान आणि द्विध्रुवात्मकता या संकल्पना विशद करा.

P.T.O.

3. सौंदर्यसिद्धांतातील आविष्कारवादाचा परिचय करून द्या.

किंवा

सौंदर्यसिद्धांताची संकल्पना स्पष्ट करून सहअनुभूतीचा सिद्धांत स्पष्ट करा.

4. सौंदर्यशास्त्रातील सौंदर्यानुभव आणि व्यावहारिक अनुभव यांचा परिचय करून द्या.

किंवा

सौंदर्यानुभव म्हणजे काय ? ते सांगून बा.सी. मढेकरांचे सौंदर्यानुभवविषयीचे विचार स्पष्ट करा.

5. टीपा लिहा (कोणत्याही दोन) :

- (1) क्रीडासिद्धांत
- (2) सौंदर्यविधान सार्वत्रिक की व्यक्तिनिष्ठ ?
- (3) सुखवादाचा सिद्धांत
- (4) सौंदर्य अनुभवातील विश्वात्मकता

2. लोकसाहित्याची मूलतत्वे आणि मराठी लोकसाहित्य

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.

(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

1. “लोकसाहित्याचा त्या त्या काळातील लोकजीवनाशी जवळचा संबंध असतो.” या विधानाची साधार चर्चा करा.

किंवा

लोकसाहित्याचा पुरातत्त्व व मानववंशशास्त्र यांच्याशी असलेला संबंध स्पष्ट करा.

2. लोकसाहित्याच्या अध्ययनाची आवश्यकता विशद करा.

किंवा

लोकसाहित्याच्या अभ्यासाची भारतीय परंपरा स्पष्ट करा.

3. लोकसाहित्याचा सामाजिक आणि सांस्कृतिक संबंध स्पष्ट करा.

किंवा

लोकसाहित्याच्या सादरीकरणातून व्यक्त होणाऱ्या लोकतत्वाचे स्वरूप सोदाहरण स्पष्ट करा.

4. लोकसाहित्याच्या अभ्यासातील अडचणींचा परामर्श घ्या.

किंवा

संत साहित्य व महाकाव्य यातून लोकसाहित्याचे दर्शन घडते हे विधान साधार स्पष्ट करा.

5. कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :

- (1) लोकसाहित्याच्या अभ्यासातील अडचणी
- (2) लोकसाहित्याचे जागतिक अभ्यास क्षेत्र
- (3) वाक्प्रचार व म्हणी
- (4) लोकसाहित्याचा राष्ट्रीय जीवनाशी अनुबंध.

3. लेखन विद्या व निबंधलेखन

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.

(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

1. संवादप्रक्रियेतील भाषेचे स्थान, स्वरूप व कौशल्ये यांचे महत्व स्पष्ट करा.

किंवा

व्यक्तिगत आणि सामाजिक जीवन व्यवहारात संवादाचे स्थान व महत्व स्पष्ट करा.

2. संवाद ही संकल्पना स्पष्ट करून विविध संवाद माध्यमाची ओळख करून द्या.

किंवा

संवाद प्रक्रियेतील विविध अडथळांची चर्चा करा.

3. अर्थनिर्मिती आणि संवाद प्रक्रिया यांचा परस्पर संबंध स्पष्ट करा.

किंवा

‘संवाद प्रक्रियेत भाषेचे स्थान अनन्यसाधारण असते.’ साधार लिहा.

4. संवाद कौशल्याच्या साहित्यातील सहभागाची सविस्तर चर्चा करा.

किंवा

सामाजिक आणि सांस्कृतिक क्षेत्रातील भाषिक क्षमतांचा वापर कसा करण्यात येतो ते लिहा.

5. कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :

- (1) संवाद आणि आधुनिक प्रसारमाध्यमे
- (2) अर्थाचे विविध स्तर
- (3) भाषेतील प्रतिमा आणि प्रतीक
- (4) कार्यालयीन मराठी.

4. मराठीतील वैचारिक साहित्य आणि साहित्याचा
सामाजिक दृष्टीने अभ्यास

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.

(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

1. मराठीतील वैचारिक साहित्याच्या विकासात निबंधाचा कसा हातभार लागला ते साधार लिला.

किंवा

‘गो. ग. आगरकरांचे निबंधलेखन मराठी साहित्यात भूषणावह ठरते.’ चर्चा करा.

2. न्या. रानडे यांच्या उदारमतवादी विचारांचा परामर्श घ्या.

किंवा

लोकहितवादींच्या ‘शतपत्रे’ मधील सामाजिक सुधारणाविषयक विचारांचा परामर्श घ्या.

3. आचार्य शं. द. जावडेकर यांच्या पुरोगामी साहित्यविषयक विचार स्पष्ट करा.

किंवा

वि. का. राजवाडे यांचे वाङ्मय व इतिहास संदर्भातील विचार स्पष्ट करा.

4. स्त्री-पुरुष समानता व स्त्रीविषयक सुधारणा मांडणाऱ्या ताराबाई शिंदे यांचे विचार स्पष्ट करा.

किंवा

श्री. म. माटे यांच्या निबंधातील सामाजिक विचारांचा उहापोह करा.

5. कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :

- (1) विनोबा भावे यांचे धर्म व अध्यात्मविषयक विचार
- (2) दि. के. बेडेकरांचे समीक्षाचिंतन
- (3) डॉ. बाबासाहेब आंबडेकर : स्त्रीसुधारणाविषयक दृष्टिकोन
- (4) गं. बा. सरदार यांचे साहित्यविषयक चिंतन.

5. साहित्य : सर्जन आणि उपयोजन

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.

(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

1. वामनाचा रीतिविषयक सिद्धांत स्पष्ट करा.

किंवा

भरतमुनींचा रससिद्धांत सोदाहरण स्पष्ट करा.

2. 'नाटक' या वाङ्मयप्रकाराचे स्वरूप व वैशिष्ट्ये लिहा.

किंवा

“कादंबरी’ हा सर्वात लोकप्रिय वाङ्मयप्रकार आहे.” या विधानाची चर्चा करा.

3. “साहित्य म्हणजे जीवनभाष्य” या मॅथ्यू अर्नोल्डच्या” विधानाचा परामर्श घ्या.

किंवा

‘कथालेखनाचे ‘श्रेष्ठत्व’ कथेतील व्यक्तिरेखाटनावर अवलंबून असते.’ चर्चा करा.

4. चरित्र आणि आत्मचरित्र या साहित्यलेखन प्रकारातील साभ्यभेद स्पष्ट करा.

किंवा

निबंध लेखनातील वैचारिकता आणि लेखनशैलीचे महत्व साधार लिहा.

5. कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :

- (1) कथा अनुभव
- (2) नाटकातील प्रयोगमूल्य
- (3) एकांकिका लेखनतेय
- (4) दीर्घकथ्य

Total No. of Questions—5+5+5+5+5] [Total No. of Printed Pages—8+2
[3802]-304

M.A. (Part II) (Third Semester) EXAMINATION, 2010

MARATHI (मराठी)

अभ्यासपत्रिका क्रमांक : 8 (ऐच्छिक)

(2008 PATTERN)

- (1) सौंदर्यशास्त्र
- (2) लोकसाहित्याची मूलतत्वे आणि मराठी लोकसाहित्य
- (3) लेखनविद्या व निबंधलेखन
- (4) मराठीतील वैचारिक साहित्य आणि साहित्याचा सामाजिक दृष्टीने अभ्यास
- (5) साहित्य : सर्जन व उपयोजन

वरील प्रश्नपत्रिकांपैकी कोणतीही एक प्रश्नपत्रिका सोडवावी.

1. सौंदर्यशास्त्र

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.

(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

1. सौंदर्यशास्त्र आणि विज्ञान, तत्त्वज्ञान यांचा संबंध स्पष्ट करा.

किंवा

सौंदर्यशास्त्र आणि समीक्षा संकल्पना यांचा परस्पर अनुबंध स्पष्ट करा.

2. सौंदर्यविधान आणि तार्किकता या संकल्पनांचे स्पष्टीकरण करा.

किंवा

सौंदर्यविधान आणि नीतिविधान, सौंदर्यविधान आणि द्विध्रुवात्मकता या संकल्पना विशद करा.

P.T.O.

3. सौंदर्यसिद्धांतातील आविष्कारवादाचा परिचय करून द्या.

किंवा

सौंदर्यसिद्धांताची संकल्पना स्पष्ट करून सहअनुभूतीचा सिद्धांत स्पष्ट करा.

4. सौंदर्यशास्त्रातील सौंदर्यानुभव आणि व्यावहारिक अनुभव यांचा परिचय करून द्या.

किंवा

सौंदर्यानुभव म्हणजे काय ? ते सांगून बा.सी. मढेकरांचे सौंदर्यानुभवविषयीचे विचार स्पष्ट करा.

5. टीपा लिहा (कोणत्याही दोन) :

- (1) क्रीडासिद्धांत
- (2) सौंदर्यविधान सार्वत्रिक की व्यक्तिनिष्ठ ?
- (3) सुखवादाचा सिद्धांत
- (4) सौंदर्य अनुभवातील विश्वात्मकता

2. लोकसाहित्याची मूलतत्वे आणि मराठी लोकसाहित्य

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.

(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

1. “लोकसाहित्याचा त्या त्या काळातील लोकजीवनाशी जवळचा संबंध असतो.” या विधानाची साधार चर्चा करा.

किंवा

लोकसाहित्याचा पुरातत्त्व व मानववंशशास्त्र यांच्याशी असलेला संबंध स्पष्ट करा.

2. लोकसाहित्याच्या अध्ययनाची आवश्यकता विशद करा.

किंवा

लोकसाहित्याच्या अभ्यासाची भारतीय परंपरा स्पष्ट करा.

3. लोकसाहित्याचा सामाजिक आणि सांस्कृतिक संबंध स्पष्ट करा.

किंवा

लोकसाहित्याच्या सादरीकरणातून व्यक्त होणाऱ्या लोकतत्वाचे स्वरूप सोदाहरण स्पष्ट करा.

4. लोकसाहित्याच्या अभ्यासातील अडचणींचा परामर्श घ्या.

किंवा

संत साहित्य व महाकाव्य यातून लोकसाहित्याचे दर्शन घडते हे विधान साधार स्पष्ट करा.

5. कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :

- (1) लोकसाहित्याच्या अभ्यासातील अडचणी
- (2) लोकसाहित्याचे जागतिक अभ्यास क्षेत्र
- (3) वाक्प्रचार व म्हणी
- (4) लोकसाहित्याचा राष्ट्रीय जीवनाशी अनुबंध.

3. लेखन विद्या व निबंधलेखन

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.

(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

1. संवादप्रक्रियेतील भाषेचे स्थान, स्वरूप व कौशल्ये यांचे महत्व स्पष्ट करा.

किंवा

व्यक्तिगत आणि सामाजिक जीवन व्यवहारात संवादाचे स्थान व महत्व स्पष्ट करा.

2. संवाद ही संकल्पना स्पष्ट करून विविध संवाद माध्यमाची ओळख करून द्या.

किंवा

संवाद प्रक्रियेतील विविध अडथळांची चर्चा करा.

3. अर्थनिर्मिती आणि संवाद प्रक्रिया यांचा परस्पर संबंध स्पष्ट करा.

किंवा

‘संवाद प्रक्रियेत भाषेचे स्थान अनन्यसाधारण असते.’ साधार लिहा.

4. संवाद कौशल्याच्या साहित्यातील सहभागाची सविस्तर चर्चा करा.

किंवा

सामाजिक आणि सांस्कृतिक क्षेत्रातील भाषिक क्षमतांचा वापर कसा करण्यात येतो ते लिहा.

5. कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :

- (1) संवाद आणि आधुनिक प्रसारमाध्यमे
- (2) अर्थाचे विविध स्तर
- (3) भाषेतील प्रतिमा आणि प्रतीक
- (4) कार्यालयीन मराठी.

4. मराठीतील वैचारिक साहित्य आणि साहित्याचा
सामाजिक दृष्टीने अभ्यास

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.

(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

1. मराठीतील वैचारिक साहित्याच्या विकासात निबंधाचा कसा हातभार लागला ते साधार लिला.

किंवा

‘गो. ग. आगरकरांचे निबंधलेखन मराठी साहित्यात भूषणावह ठरते.’ चर्चा करा.

2. न्या. रानडे यांच्या उदारमतवादी विचारांचा परामर्श घ्या.

किंवा

लोकहितवादींच्या ‘शतपत्रे’ मधील सामाजिक सुधारणाविषयक विचारांचा परामर्श घ्या.

3. आचार्य शं. द. जावडेकर यांच्या पुरोगामी साहित्यविषयक विचार स्पष्ट करा.

किंवा

वि. का. राजवाडे यांचे वाङ्मय व इतिहास संदर्भातील विचार स्पष्ट करा.

4. स्त्री-पुरुष समानता व स्त्रीविषयक सुधारणा मांडणाऱ्या ताराबाई शिंदे यांचे विचार स्पष्ट करा.

किंवा

श्री. म. माटे यांच्या निबंधातील सामाजिक विचारांचा उहापोह करा.

5. कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :

- (1) विनोबा भावे यांचे धर्म व अध्यात्मविषयक विचार
- (2) दि. के. बेडेकरांचे समीक्षाचिंतन
- (3) डॉ. बाबासाहेब आंबडेकर : स्त्रीसुधारणाविषयक दृष्टिकोन
- (4) गं. बा. सरदार यांचे साहित्यविषयक चिंतन.

5. साहित्य : सर्जन आणि उपयोजन

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.

(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

1. वामनाचा रीतिविषयक सिद्धांत स्पष्ट करा.

किंवा

भरतमुनींचा रससिद्धांत सोदाहरण स्पष्ट करा.

2. 'नाटक' या वाङ्मयप्रकाराचे स्वरूप व वैशिष्ट्ये लिहा.

किंवा

“कादंबरी’ हा सर्वात लोकप्रिय वाङ्मयप्रकार आहे.” या विधानाची चर्चा करा.

3. “साहित्य म्हणजे जीवनभाष्य” या मॅथ्यू अर्नोल्डच्या” विधानाचा परामर्श घ्या.

किंवा

‘कथालेखनाचे ‘श्रेष्ठत्व’ कथेतील व्यक्तिरेखाटनावर अवलंबून असते.’ चर्चा करा.

4. चरित्र आणि आत्मचरित्र या साहित्यलेखन प्रकारातील साभ्यभेद स्पष्ट करा.

किंवा

निबंध लेखनातील वैचारिकता आणि लेखनशैलीचे महत्व साधार लिहा.

5. कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :

- (1) कथा अनुभव
- (2) नाटकातील प्रयोगमूल्य
- (3) एकांकिका लेखनतेय
- (4) दीर्घकथ्य

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—4

[3802]-311

M.A. (Third Semester) EXAMINATION, 2010

HINDI (हिंदी)

प्रश्नपत्र-9 : सामान्य स्तर

आधुनिक काव्य

(महाकाव्य, दीर्घ कविता तथा काव्यनाटक)

(2008 PATTERN)

समय : तीन घंटे

पूर्णांक : 80

पाठ्य-पुस्तकें :—

(1) कामायनी : जयशंकर प्रसाद ।

(2) दीर्घ कविताएँ : सं. डॉ. सुरेश कुमार जैन/डॉ. नीला बोर्वणकर ।

(3) अंधायुग : डॉ. धर्मवीर भारती ।

सूचनाएँ :— (i) सभी प्रश्न अनिवार्य हैं ।

(ii) सभी प्रश्नों के लिए समान अंक हैं ।

1. 'कामायनी' में अंकित पात्रों का चरित्र-चित्रण कीजिए ।

अथवा

'आनंद सर्ग' का भाव एवं कला की दृष्टि से विवेचन कीजिए ।

2. 'पटकथा' में समसामायिक राजनीतिक विसंगतियों पर धूमिल ने चोट की है । स्पष्ट कीजिए ।

अथवा

'असाध्य वीणा' कविता के भावपक्ष को स्पष्ट करते हुए उसके उद्देश्य पर प्रकाश डालिए ।

3. 'अंधायुग' श्रेष्ठ काव्यनाटक है । विवेचन कीजिए ।

अथवा

'अंधायुग' में पौराणिकता एवं आधुनिकता का सुंदर समन्वय है । स्पष्ट कीजिए ।

P.T.O.

4. निम्नलिखित में से किन्हीं चार पर टिप्पणियाँ लिखिए :

- (क) 'कामायनी' में चिंता सर्ग
- (ख) 'कामायनी' का महाकाव्यत्व
- (ग) 'सरोज-स्मृति शोकगीत' की विशेषताएँ
- (घ) 'ब्रह्मराक्षस' की प्रतीकात्मकता
- (च) 'अंधायुग' का विदुर
- (छ) 'अंधायुग' का उद्देश्य ।

5. निम्नलिखित में से किन्हीं दो अवतरणों की ससंदर्भ व्याख्या कीजिए :

- (ज) दुःख की पिछली रजनी बीच विकसता सुख का नवल प्रभात,
एक परदा यह झीना नील छिपाये है जिसमें सुख गात ।
जिसे तुम समझे हो अभिशाप, जगत की ज्वालाओं की मूल-
ईश का वह रहस्य वरदान, कभी मत इसको जाओ भूल ।

अथवा

वह इड़ा के समीप पहुँच कर बोला उसको रुकने को,
बालक था, मचल गया था कुछ और कथा सुनने को ।
वह अपलक लोचन अपने पादाग्र विलोकन करती ।
पथ-प्रदर्शिका-सी चलती धीरे-धीरे डग भरती ।
बोली "हम जहाँ चले हैं वह है जगती का पावन-
साधना प्रदेश किसी का शीतल अति शांत तपोवन ।"

- (झ) मुझ भाग्यहीन की तू संबल
युग वर्ष बाद जब हुई विकल
दुख ही जीवन की कथा रही,
क्या कहूँ आज, जो नहीं कही !

हो इसी कर्म पर वज्रपात
यदि धर्म रहे नत सदा माथ
इस पथ पर मेरे कार्य सकल
हों भ्रष्ट शील के-से शतदल !
कन्ये, गत कर्मों का अर्पण
कर करता मैं तेरा तर्पण !

अथवा

जिसके पास थाली है
हर भूखा आदमी
उसके लिए, सबसे भद्दी
गाली है
हर तरफ कुआँ है
हर तरफ खाई है
यहाँ, सिर्फ वह आदमी, देश के करीब है
जो या तो मूर्ख है
या फिर गरीब है ।

- (ट) ज्ञात क्या तुम्हें है परिणाम इस ब्रम्हास्त्र का ?
यदि यह लक्ष्य सिद्ध हुआ ओ नरपशु !
तो आगे आने वाली सदियों तक
पृथ्वी पर रसमय वनस्पति नहीं होगी
शिशु होंगे पैदा विकलांग और कुष्ठग्रस्त
सारी मनुष्य जाति बौनी हो जायेगी ।

अथवा

प्रभु हो या परात्पर हो
कुछ भी हो
सारा तुम्हारा वंश
इसी तरह पागल कुत्तों की तरह
एक दूसरे को परस्पर फाड़ खायेगा
तुम खुद उनका विनाश करके कई वर्षों बाद
किसी घने जंगल में
साधारण व्याघ्र के हाथों मारे जाओगे ।

M.A. (Third Semester) EXAMINATION, 2010

HINDI (हिंदी)

प्रश्नपत्र-10 : विशेष स्तर

भाषाविज्ञान

(2008 PATTERN)

समय : तीन घंटे

पूर्णांक : 80

सूचनाएँ :— (i) किन्हीं पाँच प्रश्नों के उत्तर लिखिए ।

(ii) सभी प्रश्नों के लिए समान अंक हैं ।

1. भाषाविज्ञान का स्वरूप स्पष्ट करते हुए भाषाविज्ञान की शाखाओं का परिचय लिखिए ।
2. स्वनों का वर्गीकरण करते हुए स्वन-परिवर्तन के कारणों का विवेचन कीजिए ।
3. स्वनिम सादृश्य तथा स्वनिम और संरचना को स्पष्ट कीजिए ।
4. संबंध तत्त्व को स्पष्ट करते हुए उसके भेदों का विवेचन कीजिए ।
5. अर्थ-परिवर्तन के कारणों का विवेचन कीजिए ।
6. वाक्य से संबंधित दो वादों का परिचय लिखते हुए वाक्य के भेदों का विवेचन कीजिए ।
7. भाषाविज्ञान साहित्य के अध्ययन का महत्त्वपूर्ण साधन है — स्पष्ट कीजिए ।
8. निम्नलिखित में से किन्हीं दो पर टिप्पणियाँ लिखिए :
  - (क) भाषा-व्यवस्था और भाषा-व्यवहार
  - (ख) स्वनिम-वितरण
  - (ग) वाक्य-विश्लेषण
  - (घ) शब्द और अर्थ का संबंध ।

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—3

[3802]-313

M.A. (Third Semester) EXAMINATION, 2010

HINDI (हिंदी)

प्रश्नपत्र-11 : विशेष स्तर

हिंदी साहित्य का इतिहास

(आदिकाल, भक्तिकाल, रीतिकाल)

(2008 PATTERN)

समय : तीन घंटे

पूर्णांक : 80

सूचनाएँ :— (i) सभी प्रश्न अनिवार्य हैं ।

(ii) सभी प्रश्नों के लिए समान अंक हैं ।

1. आदिकाल के नामकरण के विविध आधारों का विवेचन करते हुए आदिकाल के विविध नामों पर प्रकाश डालिए ।

अथवा

निम्नलिखित में से किन्हीं दो पर टिप्पणियाँ लिखिए :

- (क) आदिकाल की राजनीतिक परिस्थिति
(ख) जैन साहित्य
(ग) गोरखनाथ ।

2. भक्तिकालीन साहित्य की पृष्ठभूमि का विवेचन कीजिए ।

अथवा

निम्नलिखित में से किन्हीं दो पर टिप्पणियाँ लिखिए :

- (घ) ज्ञानाश्रयी शाखा के साहित्य की प्रवृत्तियाँ
(च) जायसी
(छ) रामभक्ति शाखा के साहित्य की विशेषताएँ ।

3. रीतिकाल के साहित्य पर भक्तिकालीन साहित्य तथा संस्कृत-साहित्य का प्रभाव परिलक्षित होता है – स्पष्ट कीजिए ।

अथवा

निम्नलिखित में से किन्हीं दो पर टिप्पणियाँ लिखिए :

- (ज) रीतिबद्ध काव्यधारा
(झ) रीतिकाल की सामाजिक परिस्थिति
(ट) कवि घनानंद ।

4. निम्नलिखित में से किसी एक प्रश्न का उत्तर विस्तार से लिखिए :

- (i) आदिकालीन साहित्य की विविध धाराओं का परिचय देते हुए आदिकाल के साहित्य का परवर्ती साहित्य पर प्रभाव स्पष्ट कीजिए ।
(ii) भक्तिकाल में निर्गुण एवं सगुण भक्ति साहित्य का बेजोड़ समन्वय है – स्पष्ट कीजिए ।
(iii) रीतिकालीन साहित्य ने सामाजिक उपादेयता की तुलना में साहित्य के कलापक्ष को अधिक समृद्ध बनाया है – स्पष्ट कीजिए ।

5. (अ) निम्नलिखित में से किन्हीं पाँच प्रश्नों के उत्तर संक्षेप में लिखिए : [10]

- (i) 'रासो' शब्द के विविध अर्थ लिखिए ।
(ii) अमीर खुसरो के काव्य की विशेषताएँ लिखिए ।
(iii) प्रेमाश्रयी शाखा की प्रमुख रचनाओं के नाम लिखिए ।
(iv) कबीर के 'राम' का परिचय लिखिए ।
(v) मीराँ की भक्ति का स्वरूप स्पष्ट कीजिए ।
(vi) सूरदास के काव्य की विशेषताएँ लिखिए ।
(vii) रीतिसिद्ध काव्य किसे कहा गया है ?

(आ) निम्नलिखित प्रत्येक प्रश्न का उत्तर **एक** वाक्य में लिखिए : [6]

- (i) 'पाहुड दोहा' के रचनाकार का नाम लिखिए ।
- (ii) नाथ-साहित्य की भाषा का नाम लिखिए ।
- (iii) नंददास की काव्य-रचना का नाम लिखिए ।
- (iv) 'गीतावली' के रचनाकार का नाम लिखिए ।
- (v) बिहारी के काव्य की भाषा कौनसी है ?
- (vi) कवि आलम किस धारा के कवि हैं ?

Total No. of Questions—8+8+8]

[Total No. of Printed Pages—4

[3802]-314

M.A. (Third Semester) EXAMINATION, 2010

HINDI (हिंदी)

प्रश्नपत्र-12 : विशेष स्तर : वैकल्पिक

(2008 PATTERN)

महत्वपूर्ण सूचना :— निम्नलिखित पाठ्यक्रमों में से किसी एक ही पाठ्यक्रम के प्रश्नों के उत्तर लिखिए ।

(अ) आधुनिक हिंदी आलोचना

समय : तीन घंटे

पूर्णांक : 80

सूचनाएँ :— (i) किन्हीं पाँच प्रश्नों के उत्तर लिखिए ।

(ii) सभी प्रश्नों के लिए समान अंक हैं ।

1. आलोचना की आवश्यकता का विवेचन करते हुए आलोचक के गुणों को विशद कीजिए ।
2. हिंदी आलोचना के विकासक्रम का परिचय लिखिए ।
3. आलोचना और अनुसंधान में साम्य-वैषम्य स्पष्ट कीजिए ।
4. आचार्य रामचंद्र शुक्ल हिंदी आलोचना के दीपस्तंभ हैं । स्पष्ट कीजिए ।
5. आचार्य हजारी प्रसाद द्विवेदी की आलोचना पद्धति का विवेचन कीजिए ।
6. आचार्य नंददुलारे वाजपेयी का हिंदी की सैद्धांतिक आलोचना में विशिष्ट स्थान है । स्पष्ट कीजिए ।
7. मार्क्सवादी आलोचक के रूप में डॉ. रामविलास शर्मा की आलोचना का विवेचन कीजिए ।

8. निम्नलिखित में से किन्हीं दो पर टिप्पणियाँ लिखिए :
- (क) आलोचना की प्रक्रिया
  - (ख) तुलनात्मक आलोचना
  - (ग) सर्जनशील साहित्य और आलोचना
  - (घ) डॉ. नामवर सिंह की आलोचना पद्धति ।

(आ) अनुवाद विज्ञान

समय : तीन घंटे

पूर्णांक : 80

सूचनाएँ :— (i) किन्हीं पाँच प्रश्नों के उत्तर लिखिए ।
(ii) सभी प्रश्नों के लिए समान अंक हैं ।

1. अनुवाद के महत्त्व का विवेचन करते हुए उसकी व्याप्ति पर प्रकाश डालिए ।
2. अनुवाद की प्रक्रिया का विवेचन कीजिए ।
3. अनुवाद के मौखिक और लिखित स्वरूप को स्पष्ट करते हुए वर्तमान में उसकी उपयोगिता पर प्रकाश डालिए ।
4. वैज्ञानिक और तकनीकी सामग्री के अनुवाद का स्वरूप स्पष्ट करते हुए उसकी समस्याओं का विवेचन कीजिए ।
5. अनुवाद में भाषाविज्ञान की उपयोगिता पर प्रकाश डालिए ।
6. काव्यानुवाद की समस्याओं का सोदाहरण विवेचन कीजिए ।
7. अनुवाद के प्रकारों का विवेचन कीजिए ।
8. निम्नलिखित में से किन्हीं दो पर टिप्पणियाँ लिखिए :
  - (क) अनुवाद : कला है या विज्ञान
  - (ख) अनुवाद और लिप्यंतरण
  - (ग) अलंकारों का अनुवाद
  - (घ) कम्प्यूटर-अनुवाद ।

(इ) जनसंचार माध्यम और हिंदी

समय : तीन घंटे

पूर्णांक : 80

सूचनाएँ :— (i) किन्हीं पाँच प्रश्नों के उत्तर लिखिए ।
(ii) सभी प्रश्नों के लिए समान अंक हैं ।

1. जनसंचार माध्यम का स्वरूप बताते हुए उसके उद्देश्य पर प्रकाश डालिए ।
2. जनसंचार माध्यमों में प्रयुक्त हिंदी के विविध भाषा-रूपों का विवेचन कीजिए ।
3. जनसंचार माध्यमों में साहित्य की आवश्यकता का विवेचन कीजिए ।
4. हिंदी पत्रकारिता के विविध रूपों का विवेचन कीजिए ।
5. माध्यमों की भाषा और ग्रंथ-भाषा के साम्य-वैषम्य पर प्रकाश डालिए ।
6. हिंदी से संबंधित तकनीकी ज्ञान का स्वरूप स्पष्ट कीजिए ।
7. भाषा की सूचनात्मक क्षमता का विवेचन करते हुए वाचिक भाषा और लिखित भाषा का सूचना के संदर्भ में परिचय दीजिए ।
8. निम्नलिखित में से किन्हीं दो पर टिप्पणियाँ लिखिए :
  - (क) हिंदी भाषा का मानकीकरण
  - (ख) विकासमूलक संचार
  - (ग) वैश्वीकरण की प्रक्रिया और जनसंचार
  - (घ) सूचना समाज की अवधारणा और शर्तें ।

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—2

[3802]-401

M.A. (Part II) (Fourth Semester) EXAMINATION, 2010

MARATHI (मराठी)

अभ्यासपत्रिका क्रमांक : 5

(प्रसारमाध्यमे आणि साहित्यव्यवहार)

(2008 PATTERN)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.

(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

1. वृत्तसंकलनाची संकल्पना आणि स्वरूप विशद करा.

किंवा

लोकसाहित्य, लोककला आणि लोकवाङ्मय यांच्या संदर्भात वृत्तसंकलनाचे महत्त्व सोदाहरण सांगा.

2. दृक्-श्रव्य माध्यमातील जाहिरात लेखनाचे स्वरूप आणि वैशिष्ट्ये सोदाहरण सांगा.

किंवा

मुद्रित आणि श्राव्य माध्यमांसाठी पुढील विषयावर जाहिरात तयार करा.

विषय : साहित्य समीक्षेला वाहिलेले, नण्याने सुरू होत असलेले त्रैमासिक.

3. पटकथालेखनाचे स्वरूप आणि वैशिष्ट्ये सांगा.

किंवा

टेलिफिल्मसाठी तुम्हाला आवडलेल्या कोणत्याही विषयावर पटकथालेखन करा.

P.T.O.

4. 'नाटक' या साहित्यप्रकाराचे पटकथेत रूपांतर करताना कोणती काळजी घ्यावी ?

किंवा

विविध वाङ्मयप्रकारांचे पटकथेत रूपांतर करण्यासाठी कोणत्या लेखन कौशल्यांची आवश्यकता आहे ते सांगा.

5. कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :

(अ) वृत्तसंकलनाची निर्मितीप्रक्रिया

(ब) जाहिरातीतील मथळ्यांचे स्वरूप

(क) पटकथेचे तंत्र

(ड) 'कथा' या साहित्यप्रकाराचे स्वरूप.

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—2

[3802]-402

M.A. (Part II) (Fourth Semester) EXAMINATION, 2010

MARATHI (मराठी)

अभ्यासपत्रिका क्र. 6

(साहित्य-समीक्षा व संशोधन)

(2008 PATTERN)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.

(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

1. संशोधनाच्या प्रेरणा व प्रयोजने यांचा परामर्श घ्या.

किंवा

संशोधकाच्या अंगी असणाऱ्या विविध गुणांचा परिचय करून द्या.

2. लोकसाहित्य आणि लोकसंस्कृती यांचा अनुबंध उलगडून दाखवा.

किंवा

संशोधनातील कालखंडाच्या अभ्यासाचे महत्व विशद करा.

3. संशोधनाच्या दृष्टीने साहित्य आणि मानसशास्त्र यातील परस्पर संबंधांचे महत्व सांगा.

किंवा

संशोधनाच्या दृष्टीने साहित्य आणि समाजशास्त्र यातील परस्पर संबंधांचे महत्व पटवून द्या.

P.T.O.

4. मराठीतील लोकसाहित्यविषयक संशोधनाचा आढावा घ्या.

किंवा

मराठीतील भाषाविषयक संशोधनाचा आढावा घ्या.

5. कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :

(अ) संशोधनाची साधने—कोशवाङ्मय

(ब) वाङ्मय प्रकारनिष्ठ संशोधन

(क) साहित्य आणि सौंदर्यशास्त्र

(ड) मध्ययुगीन वाङ्मयाचे संशोधन.

Total No. of Questions—5+5]

[Total No. of Printed Pages—4

[3802]-403

M.A. (Part II) (Fourth Semester) EXAMINATION, 2010

MARATHI (मराठी)

अभ्यासपत्रिका क्रमांक : 7

(विशेष लेखकाचा अभ्यास)

(प्राचीन/अर्वाचीन)

(प्राचीन—संत तुकाराम)

(2008 PATTERN)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.

(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

1. संत तुकारामांच्या काव्यसृष्टीचे स्वरूप विशद करा.

किंवा

संत तुकारामांच्या काव्याचे वाङ्मयीन विशेष सोदाहरण सांगा.

2. संत तुकारामांच्या कवितेतून घडणाऱ्या लोकतत्त्वाचे स्वरूप स्पष्ट करा.

किंवा

संत तुकारामांच्या आत्मपर अभंगांचा परामर्श घ्या.

3. संत तुकारामांच्या कवितेतील विद्रोहाचे स्वरूप विशद करा.

किंवा

‘संत तुकारामांची कविता प्रापंचिक जीवनानुभवाचे वास्तव चित्र आहे.’ स्पष्ट करा.

4. समकालीन संतांपेक्षा तुकारामांचे वेगळेपण व वैशिष्ट्ये सांगा.

किंवा

अभंगवाणीतून व्यक्त होणाऱ्या संत तुकारामांच्या व्यक्तिमत्त्वाची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा.

P.T.O.

5. कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :

- (1) संत तुकारामांच्या अभंगातील प्रतिमाविश्व.
- (2) संत तुकारामांच्या अभंगातील बंडखोरी.
- (3) संत तुकारामांच्या अभंगातील लोकमाध्यमे.
- (4) संत तुकारामांच्या अभंगातील छंद.

(अर्वाचीन—द.ता. भोसले)

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.

(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

1. द.ता. भोसले यांच्या ग्रामीण बोलीच्या शब्दकोशाच्या विशेषांची सोदाहरण चर्चा करा.

किंवा

द.ता. भोसले यांच्या ग्रामीण बोलीच्या शब्दकोशाचे महत्व विशद करा.

2. 'लोकोत्तर संत गाडगेबाबा : जीवन व कार्य' या चरित्रग्रंथाच्या शीर्षकाची समर्पकता स्पष्ट करा.

किंवा

'लोकोत्तर संत गाडगेबाबा : जीवन व कार्य' या ग्रंथाच्या आधारे द.ता. भोसले यांच्या लेखनविशेषांची चर्चा करा.

3. द.ता. भोसले यांच्या 'लोकसंस्कृतीचे स्वरूप व विशेष' या ग्रंथाच्या स्वरूपाचे विवेचन करा.

किंवा

द.ता. भोसले यांच्या 'चावडीवरचा दिवा' या ललित-लेखनाचे अंतरंग उलगडून दाखवा.

4. द.ता. भोसले यांची ग्रामीण साहित्यविषयक भूमिका विशद करा.

किंवा

द.ता. भोसले यांच्या 'संस्कृतीच्या पाऊलखुणा' या ग्रंथातील ग्रामसंस्कृतीची वैशिष्ट्ये सांगा.

5. कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :

- (1) 'संस्कृतीच्या पाऊलखुणा' मधील लोकसंस्कृतीचे उपासक.
- (2) द.ता. भोसले यांचे समीक्षा लेखन.
- (3) कर्मवीर भाऊराव पाटील यांचे व्यक्तित्व विशेष.
- (4) द.ता. भोसले यांच्या लेखनाची वैशिष्ट्ये.

Total No. of Questions—5+5+5+5+5] [Total No. of Printed Pages—8+2

[3802]-404

M.A. (Part II) (Fourth Semester) EXAMINATION, 2010

MARATHI (मराठी)

अभ्यासपत्रिका क्रमांक 8 (ऐच्छिक)

(2008 PATTERN)

विशेषसूचना :—खलील पाच प्रश्नपत्रिकांपैकी कोणतीही एक प्रश्नपत्रिका सोडवावी

(1) लोकसाहित्याची मूलतत्त्वे आणि मराठी लोकसाहित्य

किंवा

(2) सौंदर्यशास्त्र

किंवा

(3) निबंधलेखन

किंवा

(4) साहित्याचा सामाजिक दृष्टीने अभ्यास

किंवा

(5) साहित्य : सर्जन व उपयोजन.

(1) लोकसाहित्याची मूलतत्त्वे आणि मराठी लोकसाहित्य

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.

(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

1. मराठी लोकगीतांच्या विविध प्रकारांचा परामर्श घ्या.

किंवा

लोकगीतातील सामाजिक आणि सांस्कृतिक संदर्भ सोदाहरण उलगडून दाखवा.

P.T.O.

2. मराठी लोककथांच्या प्रेरणा व स्वरूप विशद करा.

किंवा

मराठी लोककथांच्या विविध प्रकारांचा परामर्श घ्या.

3. लोकनाट्ये लोकरंजनाबरोबर समाजप्रबोधनही साधतात, कसे ते सांगा.

किंवा

‘लळित’ म्हणजे काय ? या लोकनाट्यप्रकारातील विविध घटकांचा परिचय करून द्या.

4. आधुनिक कवितेवरील लोकगीतांच्या प्रभावाचे स्वरूप स्पष्ट करा.

किंवा

लोकनाट्य व मराठी रंगभूमी यांची पूर्वपीठिका लिहा.

5. कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :

- (अ) गोंधळ व जागरण यांचे स्वरूप
- (ब) लोकनाट्यातील विनोद
- (क) महाराष्ट्र लोकसंस्कृतीचे उपासक
- (ड) लोकसाहित्याच्या अभ्यासक—दुर्गा भागवत.

(2) सौंदर्यशास्त्र

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.

(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

1. इतर भावनांहून सौंदर्यभावना कोणत्या बाबतीत भिन्न असते ते स्पष्ट करा.

किंवा

सौंदर्यानुभावनेचे स्वरूप सोदाहरण स्पष्ट करा.

2. अॅरिस्टॉटलची रूपविषयक संकल्पना स्पष्ट करा.

किंवा

कलाकृतीच्या घटकातील सेंद्रिय एकात्मता कशी साधली जाते ? ती साधण्यासाठी कोणती पथ्ये पाळवी लागतात ? सोदाहरण मीमांसा करा.

3. कलेच्या परिणामांचे स्पष्टीकरण करणाऱ्या सिद्धांताचा परिचय करून द्या.

किंवा

“साहित्यकृतीतून होणारे जीवनदर्शन हे लौकिक जीवनदर्शनाच्या सापेक्षतेने अधिक परिणामकारक होत असते.” या विधानातील मर्म स्पष्ट करा.

4. “सौंदर्यशास्त्राच्या अभ्यासामुळे आपला समीक्षाविषयक विचार अधिक सुव्यवस्थित होण्यास मदत होते.” या विधानाची मीमांसा करा.

किंवा

सौंदर्यशास्त्र आणि साहित्यविचार यांतील परस्परसंबंध स्पष्ट करा.

5. कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :

(अ) क्लार्इव्ह बेलचा 'अर्थपूर्ण रूपा' चा सिद्धांत

(ब) सौंदर्यभावनेचे कार्य

(क) भावनात्मक समधातता

(ड) सौंदर्यशास्त्राभ्यास आणि समीक्षाक्षमता.

(3) निबंधलेखन

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.

(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

1. मानवी जीवनव्यवहारातील भाषावापराची विविधता स्पष्ट करा.

किंवा

भाषा आणि जीवन यातील परस्परसंबंध स्पष्ट करा.

2. साहित्याच्या भाषेचे वेगळेपण विशद करा.

किंवा

साहित्याची भाषा आणि प्रसारमाध्यमांची भाषा यातील साम्यभेदांची चर्चा करा.

3. आधुनिक प्रसारमाध्यमासाठी करावयाच्या लेखनाचे स्वरूप स्पष्ट करा.

किंवा

वृत्तपत्र या प्रसारमाध्यमातील जाहिरातील मराठीचे स्वरूप विशद करा.

4. आधुनिक प्रसारमाध्यमासाठी लेखन करताना कोणत्या घटकांची जाणीव असावी लागते, ते स्पष्ट करा.

किंवा

दूरदर्शनसाठी बातमीलेखन करताना कोणकोणत्या बाबी लक्षात घ्याव्या लागतात, ते विशद करा.

5. कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :

(अ) आकाशवाणी या प्रसारमाध्यमातील मराठी

(ब) निबंधलेखनातील सुसूत्रता

(क) जनसंपर्कासाठी भाषिक कौशल्यांचा वापर

(ड) भाषाव्यवहाराचे स्वरूप.

(4) साहित्याचा सामाजिक दृष्टीने अभ्यास

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.

(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

1. साहित्याच्या सामाजिक अभ्यासाची आवश्यकता स्पष्ट करा.

किंवा

सामाजिकता व कलामूल्ये यांतील संबंधाची चर्चा करा.

2. लेखकाच्या व्यक्तिमत्त्वाच्या जडणघडणीतील समाजाच्या सहयोगाची चर्चा करा.

किंवा

सामाजिक परिस्थिती व कलारूपे यांचा परस्पर संबंध स्पष्ट करा.

3. साहित्यकृतीतील प्रयोगशीलता, तंत्रात्मक प्रयोग व शैली या घटकांवरील सामाजिकतेच्या प्रभावाची चर्चा करा.

किंवा

वाचक आणि साहित्य यांचा परस्परसंबंध स्पष्ट करा.

4. साहित्याच्या परिस्थितीनिष्ठ अभ्यासाचे स्वरूप करा.

किंवा

वैचारिक, राजकीय चळवळी आणि साहित्य यातील संबंध स्पष्ट करा.

5. कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :

- (अ) विविध वाङ्मयप्रकारांची निर्मिती
- (ब) साहित्यकृतीतील आशयाभिव्यक्तीची समाजसापेक्षता
- (क) आर्थिक परिस्थिती व साहित्य
- (ड) सामाजिक प्रेरणा व वाङ्मयीन प्रेरणा.

(5) साहित्य : सर्जन व उपयोजन

वेळ : तीन तास

एकूण गुण : 80

सूचना :— (i) सर्व प्रश्न आवश्यक आहेत.

(ii) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

1. साहित्यनिर्मिती प्रक्रियेतील रसिकांचा सहभाग स्पष्ट करा.

किंवा

साहित्यनिर्मिती प्रक्रियेतील प्रतिभेचे स्थान स्पष्ट करा.

2. समकालीन परिस्थितीचा निर्मिती प्रक्रियेशी असलेला अनुबंध स्पष्ट करा.

किंवा

लेखकाच्या व्यक्तिमत्त्वाची जडण-घडण आणि साहित्याची निर्मिती प्रक्रिया यांचा परस्पर संबंध स्पष्ट करा.

3. साहित्यनिर्मिती प्रक्रियेच्या संदर्भातील पाश्चात्य मीमांसकाचे योगदान स्पष्ट करा.

किंवा

भरतमुनींनी मांडलेली रसनिर्मिती प्रक्रिया विशद करा.

4. समाज व प्रसारमाध्यमे यांचा साहित्यनिर्मिती मधील सहभाग स्पष्ट करा.

किंवा

साहित्याच्या विविधनिर्मिती शक्तींचा परिचय करून द्या.

5. पुढीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा :

- (अ) साहित्यनिर्मिती प्रक्रियेतील समस्या
- (ब) साहित्यनिर्मिती प्रक्रियेतील लेखकाचा सहभाग
- (क) साहित्यनिर्मिती प्रक्रियेतील भाषेचे महत्व
- (ड) साहित्यनिर्मिती प्रक्रिया आणि कालतत्व.

Total No. of Questions—5]

[Total No. of Printed Pages—4

[3802]-411

M.A. (Fourth Semester) EXAMINATION, 2010

HINDI (हिंदी)

प्रश्नपत्र-13 : सामान्य स्तर

आधुनिक काव्य

(खंडकाव्य, विशेष कविता तथा नई कविता)

(2008 PATTERN)

समय : तीन घंटे

पूर्णांक : 80

पाठ्य-पुस्तकें :— (i) कितने प्रश्न करूँ : ममता कालिया
(ii) युग धारा : नागार्जुन
(iii) काव्य कुंज : संपा. रामशंकर राय 'सौमित्र' ।

सूचनाएँ :— (i) सभी प्रश्न अनिवार्य हैं ।
(ii) सभी प्रश्नों के लिए समान अंक हैं ।

1. “‘कितने प्रश्न करूँ’ में सीता का चरित्र प्रताड़ित भारतीय नारी के अपमान के विरुद्ध एक प्रतीक बनकर प्रकट होता है ।” स्पष्ट कीजिए ।

अथवा

‘कितने प्रश्न करूँ’ के काव्य-शिल्प पर प्रकाश डालिए ।

2. “कबीर के बाद हिंदी में नागार्जुन से बड़ा दूसरा व्यंग्यकार पैदा नहीं हुआ ।” सोदाहरण चर्चा कीजिए ।

अथवा

“नागार्जुन ने अपनी अभिव्यक्ति को सशक्त बनाने के लिए काव्य में कई नवीन प्रयोग किए हैं ।” सोदाहरण विवेचन कीजिए ।

P.T.O.

3. भवानीप्रसाद मिश्र के काव्य की भावगत विशेषताओं का सोदाहरण परिचय दीजिए ।

अथवा

“गिरिजाकुमार माथुर नूतन काव्यानुभूति एवं नूतन काव्य-शिल्प की दृष्टि से नई कविता के उत्कृष्ट कवि हैं ।” सोदाहरण स्पष्ट कीजिए ।

4. निम्नलिखित पर टिप्पणियाँ लिखिए :

- (1) सीता का निर्वासन ।

अथवा

‘कितने प्रश्न करूँ’ की शैली ।

- (2) ‘प्रेत का बयान’ की नाटकीयता ।

अथवा

नागार्जुन की कविता में यथार्थबोध ।

- (3) ‘गीत-फरोश’ में व्यक्त कवि की वेदना ।

अथवा

गिरिजाकुमार माथुर की सौंदर्य-चेतना ।

5. निम्नलिखित में से किन्हीं दो अवतरणों की ससंदर्भ व्याख्या कीजिए :

- (क) फिर कैसे जनपद-चर्चा

तुम पर हावी बन बैठी;

या अपने मन की शंका

दुखिया भावी बन बैठी !

तुमने मेरी शुचिता पर

फिर से संदेह दिखाया,

जन-निंदा के माध्यम से

अपना सवाल दोहराया ।

अथवा

नारी को क्या जीवन-भर
यों ही पीड़ित होना है !
शंका से ऊपर नर है
नारी को ही रोना है !
क्या मेरी अग्नि परीक्षा
की पुनरावृत्ति चलेगी;
जब जब स्वामी चाहेंगे
पत्नी अपनी बलि देगी ।

(ख) तुंग हिमालय के कंधों पर
छोटी-बड़ी कई झीलें हैं,
उनके श्यामल-नील सलिल में
समतल देशों से आ-आकर
पावस की ऊमस से आकुल
तिक्त-मधुर बिस-तंतु खोजते
हंसों को तिरते देखा है ।
बादल को घिरते देखा है ।

अथवा

हाँ, बापू, निष्ठापूर्वक मैं शपथ आज लेता हूँ
हिटलर के ये पुत्र-पौत्र जब तक निर्मूल न होंगे —
हिंदू-मुसलिम-सिक्ख फासिस्टों से न हमारी
मातृभूमि यह जब तक खाली होगी —
संप्रदायवादी दैत्यों के विकट खोह
जब तक खंडहर न बनेंगे
तब तक मैं इनके खिलाफ लिखता जाऊँगा
लौह-लेखनी कभी विराम न लेगी ।

(ग) हम सब बौने हैं
मन से, मस्तिष्क से भी,
भावना से, चेतना से भी,
बुद्धि से, विवेक से भी
क्योंकि हम जन हैं
साधारण हैं
नहीं हैं विशिष्ट ।

अथवा

माँ का रूप हमारे लाखों
कंकालों में जाग रहा है
यही रूप, युग बीत गए,
मेरी छाती का दाग रहा है ।
मेरी शस्य श्यामला माँ के,
बेटे भूख लिए बैठे हैं,
कभी संजीवन मूर मिली थी,
अब तो जहर लिए बैठे हैं ।

M.A. (Fourth Semester) EXAMINATION, 2010

HINDI (हिंदी)

प्रश्नपत्र-14 : विशेष स्तर

हिंदी भाषा का ऐतिहासिक विकास

(2008 PATTERN)

समय : तीन घंटे

पूर्णांक : 80

सूचनाएँ :— (i) सभी प्रश्नों के लिए समान अंक हैं ।

(ii) किन्हीं पाँच प्रश्नों के उत्तर लिखिए ।

1. लौकिक संस्कृत का परिचय देते हुए उसकी भाषावैज्ञानिक विशेषताएँ लिखिए ।
2. आधुनिक भारतीय आर्यभाषाओं का वर्गीकरण करते हुए हार्नली तथा ग्रियर्सन द्वारा प्रस्तुत वर्गीकरण पर प्रकाश डालिए ।
3. हिंदी की बोलियों का वर्गीकरण करते हुए खड़ीबोली की विशेषताएँ लिखिए ।
4. हिंदी के शब्द-भंडार को सोदाहरण स्पष्ट कीजिए ।
5. हिंदी के शब्द निर्माण में सहायक भाषिक उपादानों की सोदाहरण व्याख्या कीजिए ।
6. लिंग, वचन तथा कारक व्यवस्था के संदर्भ में हिंदी के संज्ञा तथा सर्वनाम के रूपों के विकास पर प्रकाश डालिए ।
7. देवनागरी लिपि के उद्गम और विकास का विवेचन कीजिए ।
8. निम्नलिखित में से किन्हीं दो पर टिप्पणियाँ लिखिए :
  - (क) अपभ्रंश
  - (ख) वर्तनी-शोधक
  - (ग) राष्ट्रभाषा
  - (घ) खरोष्ठी लिपि ।

Total No. of Questions—7]

[Total No. of Printed Pages—2

[3802]-413

M.A. (Fourth Semester) EXAMINATION, 2010

HINDI (हिंदी)

प्रश्नपत्र-15 : विशेष स्तर

हिंदी साहित्य का इतिहास

(आधुनिक काल)

(2008 PATTERN)

समय : तीन घंटे

पूर्णांक : 80

सूचनाएँ :— (i) सभी प्रश्नों के लिए समान अंक हैं ।

(ii) प्रश्न क्र. 1 से 5 तक के प्रश्नों में से किन्हीं तीन प्रश्नों के उत्तर लिखिए ।

(iii) प्रश्न क्र. 6 तथा 7 अनिवार्य हैं ।

(iv) कुल पाँच प्रश्नों के उत्तर लिखिए ।

1. भारतेंदुयुगीन हिंदी गद्य साहित्य का स्वरूप स्पष्ट करते हुए उसकी विशेषताओं का विवेचन कीजिए ।
2. हिंदी कहानी-साहित्य के विकासक्रम का परिचय दीजिए ।
3. हिंदी निबंध-साहित्य के विकासक्रम का परिचय देते हुए निबंधकार आचार्य रामचंद्र शुक्ल के योगदान पर प्रकाश डालिए ।
4. राष्ट्रीय तथा सांस्कृतिक कविता-धारा की सामान्य प्रवृत्तियों का विवेचन करते हुए 'दिनकर' के काव्य का परिचय दीजिए ।
5. नई कविता की सामान्य प्रवृत्तियों का विवेचन कीजिए ।

6. निम्नलिखित में से किन्हीं **चार** पर टिप्पणियाँ लिखिए :

- (1) फोर्ट विलियम कॉलेज
- (2) प्रेमचंदयुगीन उपन्यास
- (3) नाटककार मोहन राकेश
- (4) प्रयोगवादी कविता की प्रवृत्तियाँ
- (5) छायावाद की सीमाएँ
- (6) मैथिलीशरण गुप्त ।

7. (अ) निम्नलिखित में से किन्हीं **चार** प्रश्नों के उत्तर संक्षेप में लिखिए : [12]

- (1) द्विवेदीयुगीन हिंदी गद्य साहित्य की विशेषताएँ स्पष्ट कीजिए ।
- (2) प्रसादोत्तर युग के नाटक साहित्य की प्रवृत्तियों का विवेचन कीजिए ।
- (3) शुक्ल युग के आलोचना-साहित्य का परिचय दीजिए ।
- (4) प्रगतिवादी कविता की प्रमुख प्रवृत्तियों को स्पष्ट कीजिए ।
- (5) पं. बदरीनारायण चौधरी 'प्रेमघन' के काव्य का परिचय दीजिए ।
- (6) साठोत्तरी कविता में 'धूमिल' के काव्य का महत्व स्पष्ट कीजिए ।

(आ) निम्नलिखित प्रत्येक प्रश्न का उत्तर **एक-एक** वाक्य में लिखिए : [4]

- (1) हिंदी गद्य के निर्माण में किस कॉलेज का योगदान रहा है ?
- (2) जैनेंद्रकुमार के **दो** उपन्यासों के नाम लिखिए ।
- (3) रामविलास शर्मा के **दो** आलोचनात्मक ग्रंथों के नाम बताइए ।
- (4) 'अज्ञेय' की **दो** काव्य-रचनाओं के नाम लिखिए ।

Total No. of Questions—8+8+8]

[Total No. of Printed Pages—4

[3802]-414

M.A. (Fourth Semester) EXAMINATION, 2010

HINDI (हिंदी)

प्रश्नपत्र-16 : विशेष स्तर : वैकल्पिक

(2008 PATTERN)

महत्वपूर्ण सूचना :— निम्नलिखित पाठ्यक्रमों में से किसी **एक** ही पाठ्यक्रम के प्रश्नों के उत्तर लिखिए ।

(क) भारतीय साहित्य

समय : तीन घंटे

पूर्णांक : 80

सूचनाएँ :— (i) किन्हीं **पाँच** प्रश्नों के उत्तर लिखिए ।

(ii) **सभी** प्रश्नों के लिए समान अंक हैं ।

1. भारतीय साहित्य की अवधारणा स्पष्ट करते हुए उसके स्वरूप पर प्रकाश डालिए ।
2. भारतीय साहित्य के अध्ययन की किसी **एक** समस्या का विवेचन कीजिए ।
3. 'भारतीय साहित्य में आज के भारत का बिंब' स्पष्ट रूप से मिलता है ।' विवेचन कीजिए ।
4. समाज-सुधार, पुनर्जागरण एवं राष्ट्रियता का प्रवाह भारतीय साहित्य में सर्वत्र एक साथ मिलता है । विशद कीजिए ।
5. 'हयवदन' में भारतीय मूल्यों की अभिव्यक्ति किस प्रकार हुई है ? स्पष्ट कीजिए ।
6. 'अधूरे मनुष्य' में भारतीय समाज किस प्रकार अभिव्यक्त हुआ है ? विवेचन कीजिए ।
7. '1084वें की माँ' में एक भारतीय माँ की व्यथा व्यक्त हुई है । स्पष्ट कीजिए ।

8. निम्नलिखित में से किन्हीं दो पर टिप्पणियाँ लिखिए :

(क) हिंदी में अनूदित साहित्य का महत्व

(ख) भारतीयता के आयाम

(ग) 'हयवदन' का संवाद-कौशल

(घ) 'अधूरे मनुष्य' का शीर्षक ।

(ख) लोक साहित्य

समय : तीन घंटे

पूर्णांक : 80

सूचनाएँ :— (i) किन्हीं पाँच प्रश्नों के उत्तर लिखिए ।

(ii) सभी प्रश्नों के लिए समान अंक हैं ।

1. 'लोक' शब्द की व्युत्पत्ति बताते हुए लोक साहित्य का स्वरूप स्पष्ट कीजिए ।
2. लोक साहित्य का सामाजिक, सांस्कृतिक तथा भाषाशास्त्रीय महत्व स्पष्ट कीजिए ।
3. लोक साहित्य के संकलन की आवश्यकता स्पष्ट करते हुए उसकी संकलन पद्धतियों का विवेचन कीजिए ।
4. लोकगीतों का वर्गीकरण प्रस्तुत करते हुए मुंडन तथा पवाड़ा का परिचय दीजिए ।
5. लोकगाथा का स्वरूप स्पष्ट करते हुए 'ढोला-मारू रा दूहा' का परिचय दीजिए ।
6. लोक कथा की परिभाषा देते हुए लोक कथा के उत्पत्तिविषयक सिद्धांत लिखिए ।
7. लोक साहित्य के कलापक्ष पर प्रकाश डालिए ।
8. निम्नलिखित में से किन्हीं दो पर टिप्पणियाँ लिखिए :
  - (क) लोकवार्ता
  - (ख) रामलीला
  - (ग) पहेलियाँ और मुकरियाँ
  - (घ) लोक साहित्य का राष्ट्रीय महत्व ।

(ग) हिंदी पत्रकारिता

समय : तीन घंटे

पूर्णांक : 80

सूचनाएँ :— (i) किन्हीं पाँच प्रश्नों के उत्तर लिखिए ।
(ii) सभी प्रश्नों के लिए समान अंक हैं ।

1. पत्रकारिता कला, वृत्ति और जनसेवा तीनों साथ-साथ हैं । समीक्षा कीजिए ।
2. पत्रकारिता के मूल तत्व — समाचार संकलन और लेखन को स्पष्ट कीजिए ।
3. समाचार-पत्र में दृश्य सामग्री की व्यवस्था का परिचय दीजिए ।
4. फीचर तथा रिपोर्टाज की लेखन-प्रविधि पर प्रकाश डालिए ।
5. इलेक्ट्रॉनिक मीडिया की पत्रकारिता का परिचय दीजिए ।
6. मुद्रित पत्रकारिता में प्रूफ-शोधन, ले-आऊट तथा पृष्ठ-सज्जा का महत्व स्पष्ट कीजिए ।
7. पत्रकारिता के संदर्भ में भारतीय संविधान द्वारा प्रदत्त अधिकार क्षेत्रों का परिचय दीजिए ।
8. निम्नलिखित में से किन्हीं दो पर टिप्पणियाँ लिखिए :
  - (क) हिंदी पत्रकारिता का आरंभ
  - (ख) समाचार के विभिन्न स्रोत
  - (ग) विज्ञापन—लोक संपर्क का साधन
  - (घ) पत्र-वितरण व्यवस्था ।